

SKUTECZNOŚĆ ODZYSKIWANIA KORZYŚCI MAJĄTKOWYCH UZYSKANYCH PRZEZ SPRAWCÓW PRZESTĘPSTWA — ANALIZA PRZEPADKÓW ORZECZONYCH NA PODSTAWIE ART. 45 K.K.

1. UWAGI WSTĘPNE

Kilkuletni okres obowiązywania, zmienionych z dniem 1 lipca 2003 r. nowelizacją Kodeksu karnego oraz niektórych innych ustaw¹, przepisów dotyczących przypadku korzyści majątkowych uzyskanych w wyniku przestępstwa zasługuje na kolejną ocenę ich skuteczności. Przeprowadzona zmiana miała doprowadzić do umożliwienia sądowi orzekania — w znacznie szerszym zakresie niż dotychczas — przypadku mienia stanowiącego korzyść majątkową z popełnionego przestępstwa. Ale nie tylko. Dokonana jednocześnie znacząca zmiana przepisów Kodeksu karnego wykonawczego miała uprościć i przyspieszyć procedurę egzekwowania przypadku korzyści majątkowej orzeczonego na podstawie art. 45 k.k.

Niniejszy artykuł stanowi w pewnym stopniu uzupełnienie (jednakże ujmując to zagadnienie od innej strony) badania na temat skuteczności zmian w Kodeksie karnym wprowadzonych wskazaną wyżej nowelizacją, obejmującego okres od 1 lipca 2003 r. do 30 kwietnia 2005 r., które dotyczyło przede wszystkim zmian w treści samego art. 45 k.k., a w szczególności możliwości wykorzystania przez wymiar sprawiedliwości ułatwień dowodowych w postaci domniemań zawartych w § 2 i 3 tegoż przepisu, pozwalających na przyjęcie, iż mienie, które sprawca objął we władanie lub do którego uzyskał jakikolwiek tytuł w czasie popełnienia przestępstwa lub po jego popełnieniu albo które przeniósł faktycznie lub pod jakimkolwiek tytułem prawnym na osobę fizyczną, prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej, do chwili wydania chociażby nieprawomocnego wyroku,

¹ Ustawa z 13 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 111, poz. 1061).

stanowi korzyść uzyskaną przez sprawcę z popełnienia przestępstwa, chyba że zainteresowana osoba lub jednostka organizacyjna przedstawi dowód zgodnego z prawem ich uzyskania². Nie badano natomiast dalszej procedury podejmowanej przez sąd po uprawomocnieniu się orzeczenia i w tym zakresie (jednakże nie w odniesieniu do tego samego okresu) zawarta w niniejszym opracowaniu analiza orzeczeń przypadku korzyści majątkowej stanowi uzupełnienie poprzedniego badania.

W obecnym badaniu skupiono się przede wszystkim nie na art. 45 k.k. i przewidzianej w § 1 możliwości orzeczenia przypadku korzyści majątkowej lub jej równowartości, ale na skuteczności egzekwowania orzeczonego przez sąd tego środka karnego, a zatem na zbadaniu funkcjonowania — również znowelizowanych tą samą ustawą — przepisów dotyczących egzekucji wyroku, zawartych w Kodeksie karnym wykonawczym, i współpracy między sądem a organem egzekucyjnym w skutecznym realizowaniu orzeczenia w przedmiocie przypadku. Badanie dotyczyło lat 2007–2008 i było prowadzone na podstawie informacji przesłanych do IWS przez sądy rejonowe i okręgowe dotyczących postępowań, w których orzeczono prawomocnie przepadek korzyści majątkowej na podstawie art. 45 k.k. i w stosunku do których podjęto działania zmierzające do wyegzekwowania wyroku³.

² Badaniem objęto wówczas łącznie 272 sprawy, w których w okresie 1 lipca 2003 r.–30 kwietnia 2005 r. prawomocnie orzeczono przepadek korzyści na podstawie art. 45 k.k. Wyniki pokazały, że przeprowadzona nowelizacja art. 45 k.k., zmieniająca zasadniczo zakres możliwości orzekania tego środka karnego poprzez wprowadzenie ułatwień dowodowych, nie znalazła odzwierciedlenia w praktyce. Przyczyn szukano w charakterze spraw, w których orzekano przepadek korzyści. Były to przede wszystkim postępowania, w których korzyść majątkowa odniesiona przez sprawcę była niezbyt wysoka i sam charakter czynów nie wymagał stosowania jakichkolwiek domniemań. Natomiast we wszystkich tych sprawach, w których udowodniona korzyść była znaczna (dla celów badania przyjęto kwotę powyżej 10 000 zł), przyznanie się sprawców do popełnienia przestępstwa i zabezpieczenie na poczet możliwego przypadku mienie, w ocenie prowadzących postępowanie przygotowawcze, wystarczało do pozbawienia oskarżonych wszystkich korzyści, jakie uzyskali z popełnionego przez siebie czynu. Nie stwierdzono wśród badanych spraw takich, w przypadku których zachodziłaby konieczność dokonywania oceny przestępczego pochodzenia całego majątku sprawcy i dla których zmiany w treści art. 45 k.k. zostały przeprowadzone. Por. K. Buczkowski, *Przepadek korzyści majątkowej po nowelizacji kodeksu karnego z 13 czerwca 2003 r. Wyniki badań aktowych*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego”, Warszawa 2007, nr 17.

³ Analizą nie objęto przypadku korzyści majątkowej uzyskanej w wyniku popełnienia przestępstwa skarbowego orzeczonego na podstawie art. 33 § 1 k.k.s.

Warto zauważyć, że ograniczenie się wyłącznie do § 1 art. 45 k.k. ma swoje uzasadnienie, jako że przewidziane w § 2 i 3 tegoż artykułu domniemania prawne mają jedynie znaczenie dla procesu wyrokowania i pozwalają sądowi założyć, iż cały majątek sprawcy stanowi korzyść z popełnionych przez niego przestępstw, natomiast w procesie egzekwowania nie mogą być stosowane, gdyż — zgodnie z art. 188 § 1 k.k.w. — organ egzekucyjny może przejąć w posiadanie tylko składniki majątku wymienione w wyroku, z zastrzeżeniem art. 29a k.k.w., o czym będzie mowa w dalszej części artykułu.

2. WYKONANIE ŚRODKA KARNEGO PRZEPADKU KORZYŚCI MAJĄTKOWYCH W POLSKIM SYSTEMIE PRAWNYM

Obowiązujący artykuł 45 § 1 k.k. wprowadza generalną zasadę obligatoryjności orzeczenia — tytułem środka karnego — przepadku korzyści majątkowej albo jej równowartości w sytuacji, gdy sprawca osiągnął, chociażby pośrednio, taką korzyść z popełnienia przestępstwa, a jednocześnie korzyść ta nie podlega przepadkowi na podstawie art. 44 § 1 i 6 k.k. (orzeczenie przepadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa lub przedmiotów uzyskanych w wyniku naruszenia zakazu wytwarzania, posiadania, obrotu, przesyłania, przenoszenia lub przewozu)⁴. Przepadku nie orzeka się w całości lub w części, jeżeli korzyść lub jej równowartość podlega zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu podmiotowi (art. 45 § 1 *in fine* k.k.)⁵. Natomiast w przypadku gdy

⁴ Jak słusznie zauważa D. Bunikowski: „Biorąc pod uwagę wykładnię systemową, można stwierdzić, że przepadek korzyści majątkowej z przestępstwa jest jednym ze środków karnych służących pozbawianiu korzyści z przestępstwa. Zastosowanie środka karnego przepadku korzyści następuje w przypadku, gdy korzyść majątkowa osiągnięta z przestępstwa nie podlega przepadkowi przedmiotów wymienionych w art. 44 § 1 lub 6 (chodzi o przedmioty zwane *producta sceleris* i przedmioty objęte zakazem ustawowym). Wynika z tegoż, że orzekanie przepadku przedmiotów na podstawie art. 44 § 1 lub 6 ma «pierwszeństwo» przed zastosowaniem przepadku korzyści, określonego w art. 45 § 1 k.k.” — D. Bunikowski, *Przepadek korzyści majątkowych pochodzących z popełnienia przestępstwa jako środek karny*, „Prokuratura i Prawo” 2008, z. 5, s. 60.

⁵ „W sytuacji, w której wysokość korzyści majątkowej osiągniętej z popełnienia przestępstwa przewyższa wysokość szkody wyrządzonej tym przestępstwem, przepadku korzyści — zgodnie z brzmieniem przepisu art. 45 § 1 zd. 2 k.k. — nie orzeka się w części

korzyść majątkowa stanowi współwłasność, orzeka się przepadek udziału należącego do sprawcy lub przepadek równowartości tego udziału. Ponadto art. 45 k.k. nie stosuje się w przypadku orzeczenia przepadku korzyści określonego w art. 299 § 7 k.k., tj. w sytuacji, gdy jest on orzekany w przypadku skazania za przestępstwo prania pieniędzy wobec sprawcy dopuszczającego się czynu określonego w § 1 i 2 tegoż artykułu.

Aktualny tekst przepisu art. 45 k.k. nawiązuje w pewnym sensie do obowiązującej już w polskim systemie prawnym (do roku 1990) kary konfiskaty mienia (art. 46 § 1 i 2 k.k. z 1969 r.)⁶. Jej treścią był — jak pisze I. Rzeplińska — nakaz przekazania Skarbowi Państwa całego bądź w określonej części majątku skazanego, niezależnie od tego, czy pochodzi on z działalności przestępczej, czy też nie⁷. Konfiskata ta miała charakter przede wszystkim represyjny i była traktowana jako kara odwetowa⁸. Jej celem było zrealizowanie, poprzez karę, represji ekonomicznej — unicestwienia materialnego (majątkowego) sprawcy prze-

podlegającej zwrotowi. Obligatoryjne natomiast pozostaje orzeczenie przepadku pozostałej części tej korzyści lub równowartości” — wyrok SN z 14 maja 2008 r., WK 11/2008, OSNKW 2008, nr 9, poz. 70. Podobnie orzekł Sąd Apelacyjny w Katowicach (wyrok z 21 lutego 2008 r., II Aka 5/08), który stwierdził, iż: „Artykuł 45 § 1 *in fine* k.k. zawiera klauzulę przewidującą pierwszeństwo praw podmiotów trzecich przed orzeczeniem przepadku korzyści majątkowej lub jej równowartości na rzecz Skarbu Państwa, innymi słowy przepadku korzyści lub jej równowartości nie orzeka się, jeżeli korzyść ta podlega zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu uprawnionemu podmiotowi”, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2008, nr 7–8, poz. 74. Natomiast Sąd Apelacyjny w Szczecinie w wyroku z 26 lipca 2006 r. (II Aka 93/06) orzekł, iż „obligatoryjność wymierzenia na podstawie art. 45 § 1 k.k. środka karnego przepadku korzyści majątkowej osiągniętej z przestępstwa albo jej równowartości powoduje, że odstąpienie od orzeczenia tego środka karnego dopuszczalne jest jedynie wyjątkowo i tylko w wypadkach przewidzianych w ustawie. I tak, z treści art. 45 § 1 *in fine* k.k. wynika, iż przepadku nie orzeka się, jeżeli korzyść lub jej równowartość podlega zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu podmiotowi. Z kolei unormowanie art. 61 § 2 k.k. pozwala na odstąpienie od wymierzenia środka karnego jedynie w wypadkach odstąpienia od wymierzenia kary”, LEX nr 283409.

⁶ Przepis ten przewidywał obligatoryjną konfiskatę całości lub części mienia „w razie skazania za zbrodnię przeciwko podstawowym interesom politycznym lub gospodarczym PRL, zagarnięcia mienia społecznego znacznej wartości” (§ 1), natomiast fakultatywną (§ 2) — w przypadku „skazania za inną zbrodnię popełnioną w celu osiągnięcia korzyści majątkowej”.

⁷ Zob. I. Rzeplińska, *Konfiskata mienia. Studium z historii polityki kryminalnej*, Warszawa 1997, s. 99.

⁸ W PRL w roku 1987 orzeczona została w 18 464 przypadkach. Zob. K. Buchała, [w:] K. Buchała, A. Zoll, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1–116 Kodeksu karnego*, Kraków 1998, s. 355.

stępstwa o charakterze majątkowym albo przestępstwa skierowanego przeciwko państwu⁹.

Podstawowa różnica przypadku korzyści majątkowej w porównaniu do kary konfiskaty mienia sprowadza się do tego, że o ile orzeczenie konfiskaty mogło nastąpić niezależnie od wykazania związku między działalnością przestępczą a należącym do sprawcy mieniem (przyjmowano, że zawsze majątek sprawcy pochodzi z działalności przestępczej), o tyle środek karny określony w art. 45 k.k. zakłada przypadek korzyści pozostających w związku z popełnionym przez sprawcę przestępstwem rozpoznawanym w konkretnym postępowaniu karnym¹⁰.

Współcześnie kara konfiskaty mienia nie jest stosowana w państwach demokratycznych. Konstytucja RP w art. 46 wskazuje, że „przypadek rzeczy może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i tylko na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu”¹¹.

Warto jednak wskazać akty prawa międzynarodowego posługujące się terminem „konfiskata”. Należą do nich m.in.: Konwencja Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa z 8 listopada 1990 r.¹² i Konwencja Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstw oraz o finansowaniu terroryzmu z 16 maja 2005 r.¹³. W obu przypadkach używają one terminu „konfiskata” na oznaczenie kary lub środka karnego orzeczonego przez sąd w następstwie postępowania w sprawie o przestępstwo lub przestępstwa powodujące ostateczne pozbawienie sprawcy mienia, za które uważają mienie każdego rodzaju, zarówno materialne, jak i niematerialne, ruchome lub nieruchome, oraz dokumenty prawne lub inne stanowiące dowód tytułu do tego mienia lub prawo na tym mieniu (art. 1 Konwencji Rady Europy z 2005 r., podobnie art. 1 Konwencji Rady Europy z 1990 r.).

Jednakże poszczególne postanowienia obu wskazanych wyżej aktów prawa międzynarodowego wskazują, że nie chodzi tu o konfiskatę mienia w rozumieniu odebrania całości majątku niezależnie od popełnienia czy też niepopełnienia przestępstwa. Wręcz przeciwnie. Konwencje wskazują wprost, że chodzi o przyjęcie przez państwo-stronę środków

⁹ I. Rzeplińska, *Konfiskata mienia...*, s. 100.

¹⁰ Zob. uchwała SN z 17 marca 2005 r., I KZP 4/05, OSNKW 2005, nr 3, poz. 27.

¹¹ Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.

¹² Dz.U. z 2003 r. Nr 46, poz. 394.

¹³ Dz.U. z 2008 r. Nr 164, poz. 1028.

ustawodawczych i innych, koniecznych do umożliwienia jej konfiskaty narzędzi oraz dochodów lub mienia, których wartość odpowiada wartości takich dochodów i mienia pochodzącego z przestępstwa prania pieniędzy, jak również handlu narkotykami, handlu ludźmi lub innych poważnych przestępstw, a także mienia pochodzącego z legalnego bądź nielegalnego źródła, użytego lub przeznaczonego w jakikolwiek sposób, w całości lub w części, do finansowania terroryzmu, lub dochodów z tego przestępstwa (art. 3 ust. 1 i art. 2 ust. 2 Konwencji Rady Europy z 2005 r.)¹⁴.

Ponadto w Konwencji RE z 2005 r. stwierdza się, że „każda Strona przyjmie środki ustawodawcze i inne, konieczne dla zapewnienia, że środki zamrażania, zajęcia i konfiskaty dotyczą również:

a) mienia, na które dochody te zostały przekształcone lub zamienione,

b) mienia uzyskanego z legalnych źródeł, jeżeli dochody zostały wymieszane, w całości bądź w części, z takim mieniem, do szacowanej wartości wymieszanych dochodów,

c) dochodu lub innych zysków osiągniętych z dochodów, z mienia, na które dochody z przestępstwa zostały przekształcone lub zamienione, lub z mienia, z którym dochody z przestępstwa zostały wymieszane, do szacowanej wysokości wymieszanych dochodów, w taki sam sposób i w tym samym zakresie jak dochody” (art. 5).

Tym samym państwa-strony Konwencji przyjmują na siebie obowiązek wprowadzenia do ustawodawstwa krajowego takich zapisów, które pozwolą nie tylko na orzeczenie przypadku korzyści uzyskanej bezpośrednio z przestępstwa, ale również korzyści uzyskanej pośrednio (np. nieruchomości zakupionej za środki pochodzące z handlu narkotykami).

Ten konwencyjny obowiązek realizuje art. 45 § 2 i § 3 k.k., wprowadzający domniemania pozwalające uznać, że mienie, które sprawca objął we władanie lub do którego uzyskał jakikolwiek tytuł w czasie popełnienia przestępstwa lub po jego popełnieniu, do czasu wydania chociażby nieprawomocnego wyroku stanowi korzyść uzyskaną z popełnienia przestępstwa (§ 2), oraz że rzeczy będące w samoistnym posiadaniu osoby fizycznej, prawnej lub jednostki nieposiadającej osobowości prawnej, jak również przysługujące jej prawa majątkowe należą do sprawcy przestępstwa, jeżeli taki sprawca przeniósł na tę osobę faktycznie lub pod

¹⁴ Konwencja Rady Europy z 1990 r. ograniczała się jedynie od przestępstwa prania pieniędzy.

jakimkolwiek tytułem prawnym mienie stanowiące korzyść uzyskaną z popełnienia przestępstwa (§ 3).

Domniemania te — przenoszące ciężar dowodu legalności pochodzenia mienia objętego przypadkiem korzyści na oskarżonego (§ 2) lub zainteresowaną osobę albo jednostkę organizacyjną (§ 3¹⁵) — stanowią odstępstwo od zasady domniemania niewinności raczej na rzecz „domniemania winy” (wykazując tym samym cechy zbliżone do konfiskaty, gdyż to nie sprawcy trzeba wykazać winę, ale to on musi udowodnić legalność posiadanego mienia) i nie mają charakteru bezwzględnie obowiązujących, ale podlegają ograniczeniom wynikającym chociażby z faktu ich wzruszalności. Ponadto domniemania te są „ograniczone w czasie, bowiem nie rozciągają się na mienie posiadane przez sprawcę przed popełnieniem przestępstwa, a także uzyskane po wydaniu, chociażby nieprawomocnego wyroku. Co ważne, domniemania te dotyczą jedynie sytuacji, gdy sprawca przestępstwa uzyskał w wyniku jego popełnienia korzyść majątkową znacznej wartości. Tym samym w przypadku spraw, w których uzyskana przez sprawcę korzyść nie ma znacznej wartości, dla orzeczenia jej przypadku konieczne jest udowodnienie przestępnego uzyskania bez żadnych ułatwień dowodowych”¹⁶.

Jak słusznie zauważa Sąd Najwyższy w uchwale z 17 marca 2005 r. (I KZP 4/05): „gdy chodzi o konstrukcje uregulowane obecnie w przepisach art. 45 § 2 i 3 k.k. (a także art. 29a i 29b k.k.w.), to podkreśla się, że zmiany w prawie karnym materialnym i wykonawczym dotyczą

¹⁵ Sąd Najwyższy w cyt. wyżej uchwale z 17 marca 2005 r. (I KZP 4/05), odpowiadając na pytanie Sądu Apelacyjnego o charakter — procesowy czy materialny — przepisu art. 45 § 3 k.k. i czy w konsekwencji odnosi się do niego reguła z art. 4 § 1 k.k., zauważył, że „przepis art. 45 § 3 k.k. ma charakter mieszany materialno-procesowy. Procesowy charakter przepisu wynika z uregulowania sposobu postępowania w przewidzianej nim kwestii domniemania prawnego i sposobu jego obalenia, zaś o jego materialnym charakterze stanowią przesłanki stosowania domniemania (popełnienie przestępstwa, o którym mowa w art. 45 § 2 k.k., duże prawdopodobieństwo przeniesienia przez sprawcę na inny podmiot korzyści pochodzącej z przestępstwa) oraz jego wniosek (mienie znajdujące się w posiadaniu innego podmiotu należy do sprawcy). Regulacja przewidziana w tym przepisie nie podlega wyłączeniu spod zasady *lex mitior agit*, wyrażonej w art. 4 § 1 k.k.”.

¹⁶ K. Polit, *Przypadek korzyści majątkowych pochodzących z przestępstwa — odwrócony ciężar dowodu*, „Prokuratura i Prawo” 2005, z. 7–8, s. 261. Ta sama autorka stwierdza, że „nie można uznać za korzyść majątkową zwrotu należności wynikającej ze stosunku prawnego powstałego przed popełnieniem przestępstwa, która została wyegzekwowana działaniem przestępnym (art. 191 k.k.), ponieważ takie działanie sprawcy nie jest w ogóle przysporzeniem korzyści majątkowej”, *ibidem*, s. 258.

instrumentów zorientowanych na adekwatność zabezpieczonego, orzekanego i wykonywanego przypadku korzyści pochodzącej chociażby pośrednio z przestępstwa (jej równowartości) do postrzeganych przez otoczenie zewnętrznych znamion wzbogacenia się sprawcy po popełnieniu przestępstwa, które mogło przynieść tę korzyść. Jednocześnie wskazuje się, że za pomocą tych konstrukcji wprowadzono, w określonych przypadkach, ułatwienia dowodowe odnoszące się do (często niemożliwego) ustalenia przestępnego pochodzenia korzyści majątkowych, zaś ich istotą jest przerzucenie na sprawcę (inną osobę) procesowego ciężaru dowodu co do wykazania pochodzenia określonych składników majątkowych. W ten sposób dano szersze możliwości pozbawiania sprawców «owoców» ich przestępczej działalności i przeciwdziałania procederowi pozornego przenoszenia korzyści uzyskanych w wyniku popełnienia przestępstwa na inne podmioty”.

Wprowadzenie obligatoryjności orzekania przypadku korzyści majątkowej albo jej równowartości stanowi istotną zmianę w porównaniu do poprzednio obowiązującego stanu prawnego (od 4 lutego 2001 r.¹⁷), który obowiązek orzeczenia przewidywał jedynie w przypadku sprawcy, który z popełniania przestępstw uczynił sobie stałe źródło dochodu lub popełnił przestępstwo, działając w zorganizowanej grupie albo związku mającym na celu popełnianie przestępstw, tj. sprawcy, o którym mowa w art. 65 k.k., lub sprawcy, który osiągnął z popełnienia przestępstwa korzyść majątkową znacznej wartości (art. 45 § 2 k.k. w poprzednim brzmieniu), czyli taką, której wartość w chwili popełnienia czynu zabronionego przekracza dwustukrotną wysokość najniższego miesięcznego wynagrodzenia¹⁸.

Uprawomocnienie się orzeczenia przypadku korzyści majątkowej stanowi początek procedury, której celem jest doprowadzenie do przejęcia przez Skarb Państwa takiej korzyści lub jej równowartości, a tym samym do realizacji dyspozycji art. 45 § 6 k.k., który stwierdza, iż „objęta przypadkiem korzyść majątkowa lub jej równowartość przechodzi na

¹⁷ Zmiana na mocy art. 1 ustawy z 9 września 2000 r. o zmianie ustawy — Kodeks karny, ustawy — Kodeks postępowania karnego, ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, ustawy o zamówieniach publicznych oraz ustawy — Prawo bankowe (Dz.U. Nr 93, poz. 1027).

¹⁸ Należy przypomnieć, że pierwotne brzmienie art. 45 k.k. przewidywało fakultatywne orzeczenie środka karnego przypadku osiągniętych korzyści majątkowych pochodzących chociażby pośrednio z popełnienia przestępstwa w stosunku do sprawcy, o którym mowa w art. 65 k.k.

własność Skarbu Państwa z chwilą uprawomocnienia się wyroku”¹⁹. Z tą chwilą skazanemu daje się możliwość dobrowolnej realizacji orzeczono-ego środka karnego, a jeżeli tego nie uczyni — orzeczony przepadek powinien zostać zrealizowany w formie egzekucji.

Jak słusznie zauważył w postanowieniu z 29 czerwca 2005 r. Sąd Apelacyjny w Lublinie (II AKz 154/05): „Orzeczenie na podstawie art. 45 k.k. środka karnego przypadku równowartości korzyści majątkowej pochodzącej z popełnionego przestępstwa (zawarte w wyroku lub postanowieniu uzupełniającym wyrok, wydanym w trybie art. 420 § 1 k.p.k.), winno zawierać wskazanie określonego przedmiotu majątkowego lub prawa majątkowego w całości lub w części albo też określoną kwotę pieniężną — adekwatnych do wartości teje korzyści majątkowej osiągniętej przez sprawcę w chwili czynu”²⁰.

Egzekucja — jak definiuje ją S. Paweła — to „przymusowe dochodzenie od dłużnika przez organ egzekucyjny, na podstawie tytułu wykonawczego, w sposób prawem przewidziany, należnego wierzycielowi świadczenia”, a postępowanie egzekucyjne to „ogół czynności związanych z egzekucją”²¹.

Zasadą przyjętą przez Kodeks karny wykonawczy jest prowadzenie egzekucji orzeczeń według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego (a w szczególności jego części trzeciej), jeżeli nie postanowiono inaczej. Oznacza to, że właściwy dla egzekucji zasądzonych roszczeń cywilnych, orzeczonej grzywny, świadczenia pieniężnego, należności sądowych oraz zobowiązania do zwrotu korzyści na podstawie art. 53 k.k., jak również do wykonania postanowień o zabezpieczeniu roszczeń cywilnych będących przedmiotem postępowania karnego oraz grzywny będzie sądowy organ egzekucyjny, którym jest komornik (art. 758 k.p.c.)²².

¹⁹ Wskazany przepis stanowi, że przejście korzyści majątkowej lub jej równowartości następuje również z chwilą uprawomocnienia się wyroku oddalającego powództwo przeciwko Skarbowi Państwa w przypadku dokonania zajęcia stosownie do przepisu art. 292 § 2 k.p.k., przy zabezpieczeniu grożącego przypadku korzyści oraz przy egzekucji tego środka, w mieniu osoby fizycznej lub prawnej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, co do którego istnieje domniemanie (z art. 45 § 3 k.k.), iż zostało ono na nią przeniesione przez sprawcę, faktycznie lub pod jakimkolwiek tytułem prawnym, a faktycznie stanowi ono korzyść uzyskaną przez sprawcę z popelnienia przestępstwa.

²⁰ „Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych” 2005, nr 12, poz. 82.

²¹ S. Paweła, *Pravo karne wykonawcze*, Warszawa 2007, s. 115.

²² Art. 758 k.p.c. stanowi, iż sprawy egzekucyjne należą do właściwości sądów rejonowych i działających przy tych sądach komorników.

Jak widać, wśród orzeczeń, do których egzekucji uprawniony jest komornik, nie ma środka karnego przypadku, gdyż w razie jego orzeczenia właściwy jest — na mocy przepisu szczególnego (art. 27 k.k.w.) — urząd skarbowy, który działa na podstawie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (dotyczy to również egzekucji nawiązki)²³. Dlatego w poszczególnych przypadkach, gdy wobec sprawcy przestępstwa, z którego odniósł on korzyść majątkową, orzeczono np. karę grzywny, obowiązek zapłaty należności sądowych i środek karny przypadku korzyści, może dojść do zbiegu egzekucji komorniczej prowadzonej na podstawie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego w stosunku do kary grzywny oraz ściągnięcia nieuiszczonych należności sądowych z egzekucją przypadku korzyści lub jej równowartości prowadzonej przez urząd skarbowy.

Warto zaznaczyć, że u podstaw zmiany przepisów w kierunku przekazania egzekucji środka karnego, przypadku oraz nawiązki na rzecz Skarbu Państwa urzędowi skarbowym legło założenie, że egzekucja administracyjna, na podstawie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, jest sprawniejsza i szybsza niż egzekucja prowadzona przez komornika, a celem dokonanych zmian było przeciwieństwo zapewnienie efektywności realizacji orzeczonych przypadków korzyści lub ich równowartości²⁴.

Początkiem każdej egzekucji jest tytuł egzekucyjny. W tym zakresie art. 26 k.k.w. odsyła do przepisów art. 776–795 k.p.c., które stanowią, że podstawą egzekucji jest tytuł wykonawczy, którym jest tytuł egzekucyjny zaopatrzonej w klauzulę wykonalności. Tytułem egzekucyjnym zaś — w zakresie nas interesującym — będzie orzeczenie sądu prawomocne lub podlegające natychmiastowemu wykonaniu (art. 777 § 1 ust. 1 k.p.c.).

W celu realizacji egzekucji grzywny czy świadczenia pieniężnego, należności sądowych oraz zobowiązania określonego w art. 52 k.k. nie-

²³ Stanowi to istotną zmianę wprowadzoną od 1 lipca 2003 r., ponieważ przed tym dniem (zgodnie z poprzednim brzmieniem art. 25 § 1 k.k.w.) również zobowiązania wynikające z art. 45 k.k. oraz nawiązka były egzekwowane przez sądowe organy egzekucyjne na podstawie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. Jednocześnie urząd skarbowy egzekwował środek karny przypadku przedmiotów oraz kwoty pieniężnej stanowiącej równowartość przedmiotów, których przypadku nie można było orzec. Ten niczym nieuzasadniony dualizm postępowania egzekucyjnego został obecnie zlikwidowany. Zob. szerzej K. Postulski, M. Siwek, *Przypadek w polskim prawie karnym*, Kraków 2004, s. 310 i n.

²⁴ Por. K. Postulski, *Opinia dotycząca art. 3 ustawy z dnia 23 kwietnia 2003 r. o zmianie ustawy — Kodeks karny, ustawy — Kodeks postępowania karnego, ustawy — Kodeks karny wykonawczy, ustawy o świadku koronnym*, s. 3–4, cyt. za: K. Postulski, M. Siwek, *ibidem*, s. 311.

zbędne będzie nadanie orzeczeniu klauzuli wykonalności przez sąd pierwszej instancji, w którym sprawa się toczy, albo — w przypadku wniesienia apelacji od wyroku — sąd drugiej instancji, dopóki akta sprawy znajdują się w tym sądzie (art. 781 § 1 k.p.c.)²⁵. Natomiast nie ma takiej konieczności w przypadku egzekucji środka karnego przepadku korzyści majątkowej oraz nawiązki.

Oznacza to, że sam prawomocny wyrok sądu karnego przewidujący przepadek korzyści majątkowej lub jej równowartości jest dla urzędu skarbowego wystarczającą podstawą do podjęcia czynności egzekucyjnych. Nie jest niezbędne nadawanie mu dodatkowej klauzuli egzekucyjnej, a jedynie zawarcie na nim wzmianki o dacie jego uprawomocnienia. Świadczy o tym treść art. 187 k.k.w., który stwierdza, iż sąd bezzwłocznie po uprawomocnieniu się wyroku przesyła jego odpis lub wyciąg urzędowi skarbowemu, właściwemu ze względu na siedzibę sądu pierwszej instancji, w celu wykonania środka karnego przepadku lub nawiązki orzeczonej na rzecz Skarbu Państwa²⁶. Stanowi on uszczegółowienie ogólnej reguły wynikającej z art. 9 k.k.w., która stwierdza, iż postępowanie wykonawcze wszczyna się bezzwłocznie, gdy orzeczenie staje się wykonalne, tj. — w odniesieniu do przepadku z art. 45 k.k. — z chwilą uprawomocnienia²⁷.

Warto zauważyć, że Kodeks karny wykonawczy w art. 9 posługuje się określeniem orzeczenie „wykonalne”, a nie „prawomocne”, jako warunkiem wszczęcia postępowania wykonawczego. Jest to zabieg celowy, gdyż nie są to pojęcia tożsame. Jak zauważa Z. Hołda: „mogą istnieć sytuacje, w których orzeczenie będzie wykonalne, jeszcze zanim się uprawomocni [dotyczy to postanowienia o udzieleniu przerwy w wykonaniu

²⁵ „Klauzula wykonalności nie jest czynnością decyzyjną sądu. Taką czynnością jest wyłącznie postanowienie sądu o jej nadaniu. To moc wiążąca tego postanowienia rozstrzyga o obowiązywaniu klauzuli wykonalności, a zatem z jurystycznego punktu widzenia klauzula wykonalności należy do treści postanowienia o jej nadaniu” — M. Muliński, *Zakończenie postępowania klauzulowego*, „Przegląd Sądowy” 2001, nr 1, s. 72.

²⁶ Wyrok w tym przypadku należy interpretować szeroko jako każde orzeczenie dotyczące orzeczenia przepadku.

²⁷ Formułę „bezzwłocznie” dookreśla § 357 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych, który wskazuje, że każde orzeczenie powinno być skierowane do wykonania bezzwłocznie, nie później niż w ciągu 14 dni od daty jego uprawomocnienia lub od daty zwrotu akt sądowi pierwszej instancji. Natomiast datę skierowania orzeczenia do wykonania stanowi data podpisania przez prezesa sądu lub upoważnionego sędziego zarządzenia o jego wykonaniu (rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 23 lutego 2007 r. — Regulamin urzędowania sądów powszechnych, Dz.U. Nr 38, poz. 249 ze zm.).

kary pozbawienia wolności (art. 154 § 1 k.k.w.) i o warunkowym zwolnieniu (art. 162 § 2 k.k.w.), jeżeli zostało wydane na wniosek prokuratora albo jeżeli prokurator oświadczył, że nie sprzeciwia się udzieleniu przezwycięstwa lub warunkowego zwolnienia²⁸], ale też i takie, w których orzeczenie nie będzie podlegało wykonaniu mimo prawomocności [dotyczy to m.in. tzw. odroczonego warunku zwolnienia określonego w art. 164 k.k.w., wyroku orzekającego środek zabezpieczający określony w art. 95a § 1 k.k. czy wstrzymania wykonania orzeczenia w trybie art. 127 k.p.k.]²⁹.

Postępowanie egzekucyjne prowadzone przez urząd skarbowy nie podlega nadzorowi ze strony sądu, którego orzeczenie jest wykonywane. Na decyzje urzędu nie przysługują skargi przewidziane w art. 7 k.k.w. z powodu ich niezgodności z prawem. Natomiast udział sądowych organów egzekucyjnych w tym postępowaniu jest ograniczony do rozpoznawania powództw przeciwegzekucyjnych (art. 842 k.p.c.) i do oszacowania przez komornika sądowego wartości nieruchomości, której przepadek orzeczono (art. 190 § 2 zd. drugie k.k.w.)³⁰.

Należy natomiast pamiętać, że art. 11 § 5 k.k.w. nakłada na organy postępowania wykonawczego, w tym urzędy skarbowe, obowiązek zawiadomienia sądu o przystąpieniu do wykonania orzeczenia oraz o zakończeniu jego wykonania. Obowiązek ten dotyczy wszystkich organów, do których sąd przesłał odpisy lub wyciągi, ze wzmianką o wykonalności orzeczenia, a w przypadku orzeczenia prawomocnego — z datą jego uprawomocnienia się (art. 11 § 1 k.k.w.).

Istotne jest to, że uprawomocnienie się wyroku powoduje automatyczne przejście własności ustalonego w orzeczeniu mienia na Skarb Państwa. Nie jest do tego potrzebne samo objęcie faktycznego władztwa nad nim przez urząd skarbowy lub inny organ (art. 194 k.k.w.)³¹. Tym samym podjęte przez urząd skarbowy działania mają na celu jedynie realizację

²⁸ Ponadto zgodnie z treścią art. 49 § 1 k.k.w. od chwili wydania pierwszego postanowienia liczy się okres, na jaki odroczone ściągnięcie grzywny lub rozłożenia jej na raty. Również od wydania pierwszego postanowienia biegnie okres odroczenia kary pozbawienia wolności (art. 151 § 2 k.k.w.).

²⁹ Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, 2007, System Informacji Prawnej LEX.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Na tym tle powstaje problem ustalenia daty zatarcia skazania i wykonania środka karnego przepadku. Należy uznać, że data faktycznego przejęcia władztwa nad mieniem pozostaje bez wpływu na ustalenie daty zatarcia skazania. Natomiast „mówiąc w art. 103 § 2 k.k. w zw. z art. 103 § 1 pkt 3 k.k. o 10-letnim okresie przedawnienia wykonania środka karnego przepadku i nawiązki na rzecz Skarbu Państwa, ustawodawca ma na

prawa przysługującego państwu jako właścicielowi objętej przypadkiem korzyści majątkowej. Substratem przypadku korzyści jest zawsze oznaczona kwota pieniężna³². Oczywiście takie przejście własności następuje jedynie w przypadku, gdy objęte orzeczeniem przypadku korzyści lub ich równowartości nie podlegają zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu uprawnionemu podmiotowi³³.

Kodeks karny wykonawczy wprowadza — w celu uproszczenia procedury egzekucyjnej związanej z orzeczonym przypadkiem korzyści majątkowej lub jej równowartości — domniemanie, że rzeczy oraz prawa majątkowe, które są we władaniu skazanego po orzeczeniu tego środka, należały do niego już w chwili wydania orzeczenia (art. 29a § 1 k.k.w.). Stanowi ono uzupełnienie domniemań z art. 45 § 2 i 3 k.k., ale w odniesieniu do postępowania wykonawczego.

Jednakże osoba fizyczna, w stosunku do której działa domniemanie z art. 45 § 4 k.k. lub art. 33 § 4 k.k.s., może wnosić o wyłączenie z zakresu objętego zabezpieczeniem na podstawie art. 292 § 2 k.p.k. przedmiotów majątkowych, których łączna wartość według oszacowania organu egzekucyjnego nie przekracza przeciętnego sześciomiesięcznego dochodu tej osoby (art. 29a § 2 k.k.w.). Oznacza to, że osoba fizyczna, na którą sprawca prawdopodobnie przeniósł mienie stanowiące korzyść uzyskaną z popełnienia przestępstwa, może się domagać od organu egzekucyjnego wyłączenia składników majątku w zakresie opisanym powyżej. Wniosek ten jest rozpoznawany przez organ egzeku-

uwadze okres, w którym może skutecznie nastąpić faktyczne przejęcie przez Skarb Państwa przedmiotu lub jego równowartości.”, Z. Hołda, [w:] *ibidem*, teza 7 do art. 187 k.k.w.

³² Por. B. Mik, *Nowela antykorupcyjna z dnia 13 czerwca 2003 r.*, Kraków 2003, s. 134.

³³ Taka teza została zawarta w postanowieniu Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 24 listopada 2006 r. (II AKz 560/06): „Przedmioty pochodzące z przestępstwa lub korzyści, o jakich mowa w art. 45 § 1 k.k., podlegają zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu uprawnionemu podmiotowi, a dopiero wtedy, gdy taki uprawniony podmiot nie występuje lub nie można go ustalić, dopuszczalne jest orzeczenie przypadku tych przedmiotów na rzecz Skarbu Państwa, a jeśli posiadają one cechy wskazane w art. 44 § 1 k.k. i art. 45 § 1 k.k. — orzeczenie przypadku jest obligatoryjne”, „Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych” 2007, nr 4, poz. 15. Podobnie orzekł SN w wyroku 14 maja 2008 r. (WK 11/08): „Przepadek korzyści majątkowej osiągniętej z popełnienia przestępstwa przeciwko mieniu lub jej równowartości nie może być orzeczony, jeżeli zachodzi wypadek, w którym podlega ona zwrotowi w całości pokrzywdzonemu lub innemu podmiotowi (art. 45 § 1 k.k.)”, OSNKW 2008, nr 9, poz. 70. Natomiast „w sytuacji wyzbycia się przez sprawcę przedmiotu przestępstwa i osiągnięcia w sposób pośredni korzyści z dokonanego przestępstwa, zwrotowi pokrzywdzonemu podlega korzyść lub jej równowartość” — wyrok SN z 21 sierpnia 2007 r., WK 16/07, „Biuletyn Prawa Karnego” 2007, nr 14, poz. 50.

cyjny. Należy jednakże pamiętać, że „w zależności od tego, w jakiej fazie postępowania karnego znajduje się [osoba fizyczna, w stosunku do której działa domniemanie z art. 29a § 2 k.k.w.], inny będzie organ właściwy do rozpoznania wniosku. W fazie postępowania przygotowawczego i jurysdykcyjnego zabezpieczenie m.in. przypadku dokonuje się na podstawie przepisów o postępowaniu cywilnym, a zatem organem egzekucyjnym będzie zasadniczo komornik [...]. Jeżeli natomiast dochodzi do wykonywania przypadku korzyści majątkowej lub jej równowartości, organem egzekucyjnym jest urząd skarbowy, który wówczas rozstrzyga decyzją administracyjną w przedmiocie wniosku osoby zainteresowanej³⁴.

Zgodnie z art. 292 § 2 k.p.k. takie zabezpieczenie następuje wyłącznie poprzez zajęcie ruchomości, wierzytelności i innych praw majątkowych oraz przez ustanowienie zakazu zbywania i obciążania nieruchomości. Zakaz taki podlega ujawnieniu w księdze wieczystej, a w przypadku jej braku — w zbiorze złożonych dokumentów. Inne formy zabezpieczenia nie są dopuszczalne. W razie nieuwzględnienia wniosku o wyłączenie (na podstawie art. 29a § 2 k.k.w.) osoba zainteresowana może w drodze powództwa żądać wyłączenia przedmiotów z zakresu domniemania i zwolnienia ich od egzekucji lub dokonanego zabezpieczenia (art. 29a § 3 k.k.w.)³⁵. Ma ono charakter żądania o ustalenie (a nie powództwa przeciwegzekucyjnego), którego uwzględnienie stanowi przeszkodę wykonania przypadku (podobnie jak uwzględnienie pozwu opartego na art. 45 § 4 k.k.)³⁶. Istotne jest jednakże w tym przypadku to, że „jeżeli postępowanie przed organem egzekucyjnym nie wystąpiło [na podstawie art. 29a § 2 k.k.w.], wytoczenie powództwa o wyłączenie przedmiotów z zakresu domniemania i zwolnienia ich od egzekucji lub zabezpieczenia nie może być skuteczne. Zachodzi bowiem negatywna przesłanka pro-

³⁴ Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy...*, teza 8 do art. 29(a) k.k.w.

³⁵ Powództwo to może zostać dodatkowo wniesione w fazie postępowania przygotowawczego, gdy zostało dokonane zabezpieczenie na majątku takiej osoby fizycznej. Natomiast powództwo z art. 45 § 4 k.k., o ile zostało wytoczone w fazie wykonawczej, nie musi być poprzedzone wnioskiem o wyłączenie spod egzekucji, skierowanym do organu prowadzącego postępowanie, co z kolei jest warunkiem koniecznym do wytoczenia powództwa z art. 29a § 3 k.k.w.

³⁶ Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy...*, teza 6 do art. 29(a) k.k.w.

cesowa z art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c. w postaci (czasowej) niedopuszczalności drogi sądowej”³⁷.

Jeżeli osoba fizyczna (nie dotyczy to zatem osoby prawnej ani jednostki organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej), o której mowa powyżej, nie zgadza się z dokonaniem zajęciem, to może złożyć pozew przeciwko Skarbowi Państwa o obalenie domniemania, iż zajęte mienie stanowi korzyść z przestępstwa popełnionego przez inną osobę, a które zostało na nią przeniesione (art. 45 § 3 *in fine* k.k.). Jednakże, jeżeli w celu obalenia domniemania powoływać się będzie na nabycie odpłatne, powinna wskazać źródło nabycia i udowodnić pochodzenie potrzebnych do nabycia środków (art. 29b § 2 k.k.w.).

W przypadku gdy powództwo zostanie oddalone, powód obowiązany jest do uiszczenia opłat sądowych na zasadach ogólnych (art. 29b § 1 *in fine* k.k.w.). Jeżeli zaś wyrok jest dla niego korzystny — zwalnia się mienie spod zabezpieczenia, a jego składniki zwraca się uprawnionemu. To samo dzieje się w przypadku uchylecia orzeczenia o przepadku lub darowania tego środka. W razie niemożności zwrotu za szkodę, którą poniósł uprawniony, odpowiada Skarb Państwa (art. 192 § 1 k.k.w.), gdyż to Skarb Państwa jest stroną w postępowaniu. Jednostki organizacyjne, na których konto mają wpłynąć egzekwowane należności, występują w postępowaniu egzekucyjnym jedynie jako organy Skarbu Państwa³⁸.

Przed przesłaniem urzędowi skarbowemu prawomocnego i wykonalnego wyroku sądzającego przepadek równowartości orzeczonej korzyści majątkowej sąd obowiązany jest wezwać skazanego do dobrowolnej wpłaty kwoty określonej w orzeczeniu w terminie 30 dni (art. 206 § 3 w zw. z § 1 k.k.w.), a dopiero po uchyleniu się przez skazanego od realizacji tego wezwania — powinien skierować sprawę do urzędu skarbowego w trybie art. 187 k.k.w.

³⁷ *Ibidem*, teza 8 do art. 29a k.k.w.

³⁸ Skarb Państwa w postępowaniu sądowym w sprawach tego rodzaju (prowadzonym na podstawie art. 25 i 27 k.k.w.) jest reprezentowany przez prezesa sądu okręgowego (w zakresie wierzytelności podlegających egzekucji sądowej) i urząd skarbowy (w zakresie wierzytelności podlegających egzekucji administracyjnej). „Kierowanie pozwu przeciwko prezesowi sądu okręgowego lub urzędowi skarbowemu nie zależy od fazy postępowania, tylko od tego czy przepadek został już wykonany, czy też nie. W czasie postępowania przygotowawczego i jurysdykcyjnego, kiedy dochodzi do zabezpieczenia przepadku, pozwanym zawsze będzie prezes sądu okręgowego, natomiast w czasie postępowania wykonawczego prezes sądu okręgowego tylko wówczas, jeżeli nie przesłano jeszcze wyciągu lub odpisu właściwemu urzędowi skarbowemu do wykonania” — Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy...*, teza 3 do art. 30 k.k.w.

Po otrzymaniu takiego wezwania urząd skarbowy przystępuje do egzekucji, przejmując w posiadanie składniki majątku wymienione w wyroku, przed ich przejęciem, w razie potrzeby ustalając składniki mienia objętego przepisami (art. 188 § 1 i 2 k.k.w.). W przypadku wątpliwości wynikających np. z nieprecyzyjnego rozstrzygnięcia sądu o przepadku urząd skarbowy (lub inny organ wykonujący orzeczenie) może zwrócić się do sądu, który je wydał, o rozstrzygnięcie wątpliwości co do wykonania orzeczenia (art. 13 § 1 k.k.w.).

Na tym tle warto zwrócić uwagę na problem będący przedmiotem kilku orzeczeń sądów apelacyjnych. Chodzi mianowicie o kwestię właściwego obliczenia kwoty stanowiącej równowartość orzeczonego przepadku korzyści majątkowej. Zagadnienie to powstało na tle orzeczenia przepadku równowartości korzyści majątkowej zasądanego w przypadku skazania na podstawie przepisów ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii, ale może też dotyczyć innych przypadków równowartości korzyści. Sądy bowiem interpretowały korzyść majątkową jako różnicę między kwotą zapłaconą przez sprawcę za zakup narkotyków a kwotą uzyskaną przez niego z ich sprzedaży (czyli tzw. zysk). Takie rozumowanie prowadziło do wniosku, że w przypadku gdy niemożliwe było ustalenie wysokości „zysku”, niemożliwe było również orzeczenie przepadku jego równowartości. Początkowo ten tok rozumowania poparł Sąd Apelacyjny w Krakowie w wyroku II AKa 41/06³⁹. Sąd ten uznał, iż korzyścią majątkową nielegalnie sprzedającego narkotyki była uzyskana przez niego cena pomniejszona o kwotę wydaną na zakup narkotyków. Warto jednakże zwrócić uwagę, że Sąd Apelacyjny w Białymstoku już w wyroku z 14 lutego 2006 r. w sprawie II AKa 290/05⁴⁰ stwierdził, że „każde odpłatne udzielanie bez wymaganego zezwolenia określonego przepisami ustawy z dnia 20 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. Nr 179, poz. 1485) środka odurzającego lub substancji psychotropowej innej osobie wyczerpuje pojęcie działania w celu osiągnięcia korzyści majątkowej [...]”. Wyłączenie środków odurzających i substancji psychotropowych z powszechnego obrotu powoduje bowiem, że każde uzyskane z tytułu ich sprzedaży bądź odsprzedaży świadczenie pieniężne pozostaje świadczeniem niegodziwym, nienależnym i bezprawnym, które w żadnym przypadku nie może być uznane za słuszny ekwiwalent poniesionych przez sprawcę (sprawców) kosztów nabycia tych środ-

³⁹ Orzeczenie niepublikowane.

⁴⁰ „Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Białymstoku” 2006, nr 1, poz. 35.

ków lub substancji, co nawet w sytuacji, kiedy podejmowane czynności sprawcze są nakierowane na osiągnięcie zysku stanowi o odpowiedzialności za kwalifikowaną formę 'udzielania', której znamiem pozostaje korzyść majątkowa w rozumieniu art. 115 § 4 k.k."

Dlatego też Sądy Apelacyjne w Lublinie, Katowicach i Krakowie (który zrewidował swój pogląd⁴¹) podążyły w kierunku stwierdzenia, iż „w przypadku środków odurzających lub substancji psychotropowych przez pojęcie korzyści majątkowej należy rozumieć całą kwotę uzyskaną z ich sprzedaży. Interpretacja pojęcia korzyści majątkowej na użytek zastosowania środka karnego określonego w art. 45 § 1 k.k. nie może prowadzić do swoistego uprzywilejowania sprawcy, który nie tylko zdołał sprzedać środek odurzający lub substancję psychotropową, ale także spożytkował uzyskane w ten sposób pieniądze”⁴². „Za nieuprawnione należy uznać wyliczenie kosztów, jakie sprawca zaangażował w przestępczy proceder (np. zakup narkotyków, które następnie udzielał, przejazd po nie), a potem pomniejszenie o tę wartość osiągniętej z przestępstwa korzyści, bo tego typu ekonomiczne kalkulacje w aspekcie zysku i strat są nie do przyjęcia”⁴³.

⁴¹ W wyroku z 24 stycznia 2008 r. (II AKa 255/07) Sąd Apelacyjny w Krakowie stwierdził, że „uznaje za błędny swój dawniejszy pogląd, jakoby korzyścią majątkową nielegalnie sprzedającego narkotyki była uzyskana przezeń cena pomniejszona o kwotę wydaną na zakup narkotyku. Uznaje Sąd, że korzyścią taką są wszelkie składniki majątkowe uzyskane przy popelnieniu przestępstwa sprzedaży narkotyku, a nie tylko osiągnięty zysk”, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2008, nr 3, poz. 26.

⁴² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z 11 października 2006 r., II AKa 237/06, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2007, nr 2, poz. 53.

⁴³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 21 grudnia 2006 r., II AKa 394/06, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2007, nr 5, poz. 57. Podobnie w wyroku z 24 stycznia 2007 r. (II AKa 420/06): „Podlegająca przypadkowi równowartość korzyści majątkowej, którą sprawca przestępstwa określonego w przepisie art. 59 ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii osiągnął z popelnienia przestępstwa w rozumieniu przepisu art. 45 § 1 k.k., to nie osiągnięty przez niego zarobek (zysk) łączący się z pomniejszeniem przysporzenia majątku o koszty jego uzyskania, a ekwiwalent wyrażony pieniężnie, odpowiadający kwocie, rzeczy lub prawu uzyskanych ze zbycia, precyzyjnie określonego w przypisanym mu czynnie, środka odurzającego lub psychotropowego”, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2007, nr 5, poz. 97, a także — w kontekście wniosku o umorzenie kwoty pieniężnej objętej przypadkiem — Sąd Apelacyjny w Katowicach w postanowieniu z 12 grudnia 2007 r. (II AKz 815/07): „Nietrafne jest żądanie dotyczące umorzenia kwoty pieniężnej objętej przypadkiem, gdyż przepisy nie przewidują takiej możliwości. Bez znaczenia jest przy tym deklarowana również przez jednego ze skarżących okoliczność, że nie posiada on w całości wymienionej kwoty. Skazany sprzedawał substancje psychotropowe i środki odurzające, za które uzyskiwał on konkretne sumy pieniężne, tym samym

Inaczej niż w przypadku sądu, który jest obowiązany wezwać skazanego do zapłaty orzeczonej prawomocnie równowartości korzyści majątkowej przed przesłaniem wyroku do egzekucji, urząd skarbowy ma prawo przystąpić do czynności egzekucyjnych bez takiego wezwania (art. 188 § 3 k.k.w.), stosując przepisy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji⁴⁴. Wszelkie czynności, które urząd skarbowy podejmuje w toku tego postępowania, toczą się bez udziału sądu w trybie ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji.

Zgodnie z treścią art. 206 § 3 k.k.w. w przypadku wykonania orzeczenia o obowiązku uiszczenia kwoty pieniężnej, stanowiącej równowartość orzeczonego przypadku, istnieje możliwość odroczenia wykonania tego obowiązku lub rozłożenia na raty na okres nieprzekraczający roku. Zdaniem Z. Hołdy organem właściwym do podjęcia decyzji w przedmiotowych kwestiach będzie urząd skarbowy jako organ postępowania wykonawczego w zakresie orzeczenia o przypadku (art. 27 k.k.w.)⁴⁵. Natomiast odmiennego zdania jest Sąd Najwyższy, który w uchwale z 24 maja 2007 r. (I KZP 12/07⁴⁶) stwierdził, iż organem postępowania wykonawczego właściwym do orzekania na podstawie art. 206 § 3 k.k.w. w przedmiocie rozłożenia na raty kwoty pieniężnej stanowiącej równowartość orzeczonego przypadku jest sąd pierwszej instancji. Do tej uchwały odwołują się sądy pierwszej instancji rozpoznające kwestie związane z rozłożeniem na raty równowartości kwoty objętej przypadkiem korzyści majątkowej.

Przedstawiona wyżej problematyka wykonania orzeczenia o przypadku korzyści majątkowej lub jej równowartości nie obejmuje wielu zagadnień szczegółowych z nią związanych (np. kwestii współwłasności majątku objętego przypadkiem korzyści czy problematyki wystąpienia o realizację orzeczenia przypadku w ramach Unii Europejskiej⁴⁷), ale nie

uzyskał korzyść majątkową. Nie ma żadnego znaczenia również to, że aktualnie skazani nie posiadają już żadnych korzyści majątkowych lub ich równowartości, gdyż przepisy nie ograniczają orzekania środka karnego do takiej sytuacji, w której sprawcy nadal są w posiadaniu uzyskanej korzyści majątkowej”, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2008, nr 4, poz. 68.

⁴⁴ Ustawa z 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (tekst jedn. Dz.U. z 2005 r. Nr 229, poz. 1954 ze zm.).

⁴⁵ Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy...*, teza 9 do art. 206 k.k.w.

⁴⁶ Biuletyn SN 2007, nr 5, poz. 6.

⁴⁷ Dotyczy to zarówno wystąpienia przez Polskę do państwa członkowskiego Unii Europejskiej o wykonanie orzeczenia przypadku (art. 611fn–611ft k.p.k.), jak i wystąpienia

jest celem niniejszego artykułu przedstawienie całokształtu zagadnień dotyczących egzekucji orzeczonego środka karnego przypadku korzyści majątkowej, gdyż taką rolę odgrywają komentarze do Kodeksu karnego wykonawczego, a jedynie wprowadzenie do zagadnień objętych niniejszym badaniem, którego wyniki zawarte są w dalszej części artykułu.

3. OPIS WYNIKÓW BADANIA

Podstawowym celem badania było uzyskanie odpowiedzi na pytanie:

Czy zmiany wprowadzone z dniem 1 lipca 2003 r. w regulacji art. 45 k.k., dotyczącego przypadku korzyści majątkowej lub jej równowartości w przypadku osiągnięcia jej, chociażby pośrednio z popełnionego przestępstwa i związane z nimi zmiany w Kodeksie karnym wykonawczym, polegające na przekazaniu egzekucji orzeczonego na podstawie art. 45 k.k. przypadku urzędowi skarbowym, przyniosły oczekiwane rezultaty w postaci zwiększonej skuteczności odzyskiwania przez Skarb Państwa środków podlegających przypadkowi na mocy prawomocnych wyroków w sprawach karnych?

W celu uzyskania odpowiedzi na powyższe pytanie do prezesów wszystkich Sądów Okręgowych została przesłana prośba o pozyskanie z podległych im sądów (zarówno rejonowych, jak i okręgowych) danych dotyczących spraw, w których orzeczony został wypadek korzyści majątkowej lub jej równowartości, a które uprawomocniły się w latach 2007 i 2008. Przyjęcie takiej płaszczyzny analizy wynika z faktu, że dopiero uprawomocnienie się wyroku daje podstawę do skierowania orzeczonego środka karnego przypadku do egzekucji przez urząd skarbowy. Z tą bowiem chwilą, a nie z chwilą wydania orzeczenia, korzyści majątkowe lub ich równowartości objęte przypadkiem stają się własnością Skarbu Państwa i może zostać rozpoczęta procedura ich przejęcia w jego władanie, którą — zgodnie z postanowieniami art. 27 k.k.w., na podstawie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji — przeprowadza urząd skarbowy.

W zapytaniu skierowanym do prezesów sądów okręgowych wskazano, iż oczekiwana odpowiedź powinna określać: sąd, w którym wydano prawomocny wyrok (wraz z sygnaturą), datę uprawomocnienia się orzeczenia, rodzaj orzeczonego środka karnego przypadku korzyści lub jej

przez państwo członkowskie Unii Europejskiej do Polski o wykonanie orzeczenia przypadku (art. 611fu–611fze k.p.k.).

równowartości (a więc czy orzekano głównie przepadek środków pieniężnych czy innego rodzaju korzyści uzyskanych pośrednio z popełnionego przestępstwa, np. nabytych za środki pochodzące z popełnionego czynu nieruchomości) oraz wartość orzeczonego przypadku.

Przesłane odpowiedzi poddano analizie, uwzględniając podział na orzeczenia, które stały się prawomocne w latach 2007 i 2008. Dla celów badawczych całość pozyskanych danych posegregowano nie tylko według roku uprawomocnienia się, ale również pod względem wysokości orzeczonego przypadku korzyści majątkowej lub jej równowartości.

Przyjęto siedem grup wartości: do 100 zł, 101–1000 zł, 1001–5000 zł, 5001–10 000 zł, 10 001–50 000 zł, 50 001–100 000 zł i powyżej 100 000 zł. Pierwszym krokiem była analiza ilościowa w celu sprawdzenia ogólnej liczby prawomocnych orzeczeń o przypadku w poszczególnych grupach z uwzględnieniem podziału na lata objęte badaniem, przy czym jako podstawową jednostkę obliczeniową postanowiono przyjąć nie postępowanie ustalone według numeru Ds., ale „sprawę” rozumianą jako orzeczenie o przypadku wydane na podstawie art. 45 § 1 k.k. w stosunku do konkretnego sprawcy, co wynika z faktu, iż w ramach jednego wyroku tego rodzaju przepadek mógł zostać orzeczony wobec kilku oskarżonych i — zgodnie z zasadą indywidualizacji kary — egzekwowany od każdego z nich oddzielnie⁴⁸. Przyjęcie zatem jedynie nr Ds. sprawy nie uwzględniałoby tego faktu. Skutkiem tak określonej metody badawczej będzie liczba „spraw” większa od rzeczywistej liczby postępowań, które uprawomocniły się w latach 2007–2008 i zawierały orzeczenie przypadku.

W dalszej kolejności dokonano obliczeń uwzględniających dane o egzekucji badanego środka karnego, a zatem:

— czy orzeczenie w zakresie należności objętej przypadkiem zostało zrealizowane, tj. czy wartość korzyści majątkowej, która miała być przekazana na rzecz Skarbu Państwa, została wpłacona przez skazanego dobrowolnie (na wezwanie sądu w trybie art. 206 § 3 w zw. z § 1 k.k.w., tj. w ciągu 30 dni od daty wezwania pod rygorem ściągnięcia należności w drodze egzekucji) lub wyegzekwowana przez Urząd Skarbowy i jeżeli tak — to, czy udało się ją wyegzekwować w całości czy jedynie w części,

⁴⁸ Nawet w przypadku orzeczenia przypadku korzyści w stosunku do kilku oskarżonych na zasadach odpowiedzialności solidarnej każdy z nich odpowiada samodzielnie w stosunku do całości należności objętej wyrokiem. Może co najwyżej żądać od pozostałych osób zwrotu odpowiedniej części spełnionego świadczenia.

— czy wydano postanowienie o rozłożeniu objętej przepadkiem równowartości korzyści majątkowej na raty; art. 206 § 3 w zw. z art. 206 § 2 i art. 49 k.k.w. przewiduje — poprzez odpowiednie ich zastosowanie — możliwość odroczenia lub rozłożenia na raty kwoty pieniężnej, stanowiącej równowartość orzeczonego przepadku przez sąd, który wydał orzeczenie w pierwszej instancji, na okres nieprzekraczający roku,

— czy umorzono kwotę stanowiącą równowartość korzyści majątkowej objętej przepadkiem; możliwość taką daje również art. 206 § 3 w zw. z art. 206 § 2 i art. 51 k.k.w., który przewiduje — w szczególnie uzasadnionych przypadkach, jeżeli skazany, z przyczyn od niego niezależnych, nie może uiścić objętej przepadkiem kwoty równowartości korzyści majątkowej, a wykonanie tego środka karnego w innej drodze okazało się niemożliwe lub niecelowe — umorzenie w całości lub w części korzyści majątkowej objętej przepadkiem,

— czy egzekucja orzeczenia przepadku korzyści majątkowej lub jej równowartości znajdowała się w toku i w ilu przypadkach sytuacja taka miała miejsce.

Ostatnim etapem badania było pozyskanie akt spraw sądowych dotyczących orzeczonego przepadku korzyści lub jej równowartości z każdej z siedmiu grup kwotowych wskazanych powyżej. Przyjęto, iż do badania jakościowego zostaną zakwalifikowane wszystkie postępowania (według numeru Ds.), w których orzeczono przepadek korzyści w wysokości ponad 100 000 zł, co dało 18 tego rodzaju postępowań, w których przepadek korzyści orzeczono wobec 25 osób, oraz po pięć spraw wybranych losowo (również według numeru Ds.) z pozostałych sześciu grup. W ten sposób badaniem aktowym zamierzono objąć 48 postępowań i o nadesłanie takiej liczby spraw skierowano prośby bezpośrednio do sądów, w których orzeczenia te zapadły. W odpowiedzi na wniosek otrzymano akta 40 spraw, gdyż w 8 przypadkach, w których zapadło orzeczenie przepadku równowartości korzyści majątkowej powyżej 100 000 zł, podjęte zostały czynności, które uniemożliwiły ich przesłanie. W tej części badania skupiono się na analizie czynów stanowiących podstawę do orzeczenia przepadku na podstawie art. 45 k.k. i czynności podjętych w ramach procedury egzekucyjnej.

Należy podkreślić, że badanie aktowe miało stanowić wyłącznie uzupełnienie analizy danych nadesłanych przez sądy i jego celem było ustalenie, jakie dokumenty związane z egzekucją orzeczonego przepadku korzyści lub jej równowartości znajdują się w aktach głównych sprawy,

a tym samym ustalenie, jaki jest zakres informacji będących w posiadaniu sądu o toku postępowania egzekucyjnego.

Odpowiedzi twierdzącej na przesłane pytanie udzieliło 159 sądów rejonowych (na 318 wszystkich, tj. 50%). Odpowiedzi przesyłane były albo w postaci zbiorczej (w ten sposób odpowiedzi nadeszło 35 sądów okręgowych), albo pochodziły bezpośrednio od sądów rejonowych, w których orzeczenia przypadku korzyści majątkowej lub jej równowartości zostały wydane i uprawomocniły się w latach 2007 i 2008. Ze względu na brak jakiegokolwiek informacji (choćby stwierdzającej, iż tego rodzaju orzeczeń nie było) pochodzącej z części sądów, trudno jest ocenić kompletność powyższych danych. Jednakże ponieważ prośba o przesłanie danych zawierała klauzulę o przesłanie informacji jedynie przez te sądy, w których tego rodzaju orzeczenia w podanym okresie się uprawomocniły, można przyjąć, że brak odpowiedzi powinien być traktowany jako stwierdzenie braku takich wyroków.

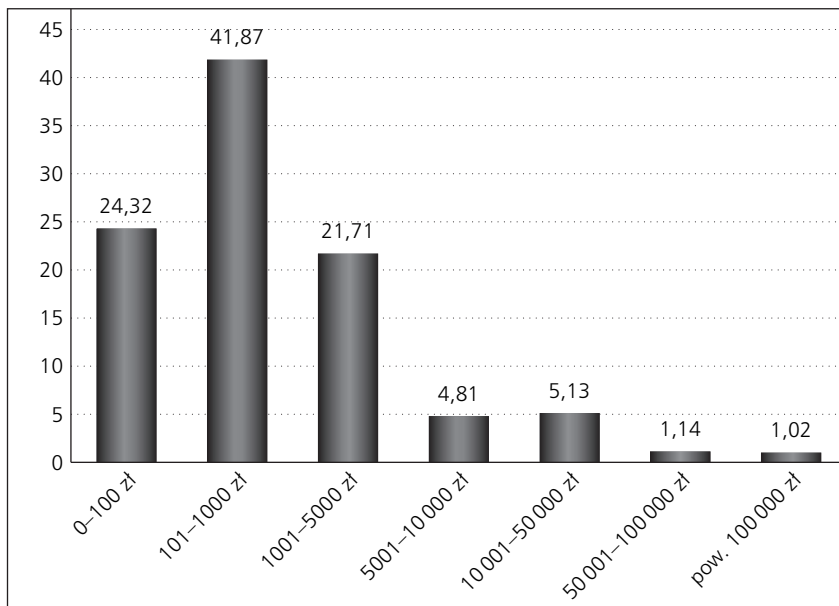
Zgodnie z przesłanymi danymi statystycznymi ogółem w latach 2007 i 2008 uprawomocniło się 1921 wyroków, w których obok kary pozbawienia wolności w stosunku do 2455 osób orzeczono przypadek korzyści majątkowej lub jej równowartości na podstawie art. 45 § 1 k.k. Należy nadmienić, że jedynie w dwóch sprawach przypadkiem objęto rzeczy ruchome stanowiące korzyść pochodzącą z popełnienia przestępstwa, a były to: jednostki uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych oraz sprzęt komputerowy. W pozostałych przypadkach orzekano przypadek środków pieniężnych. W poszczególnych — przyjętych dla celów obliczeń — przedziałach orzeczonych kwot przypadku korzyści majątkowych lub równowartości dane te zostały przedstawione w tabeli 1 i na wykresie 1.

Jak wynika z danych, prawomocne orzeczenia przypadku kwot stanowiących bądź korzyść majątkową z przestępstwa, bądź jej równowartość⁴⁹ w wysokości do 5000 zł stanowią aż 87,9% wszystkich wyroków z orzeczeniem tego środka karnego, z czego 41,87% przypada na postępowania, w których orzeczono przypadek kwot w wysokości od 101 do 1000 zł, a jedynie 12,1% dotyczy przypadków środków pieniężnych w wysokości powyżej 5000 zł.

⁴⁹ Jeżeli korzyścią majątkową były środki pieniężne, orzeka się przypadek równowartości korzyści majątkowej, gdyż z reguły sprawca nie ma w swoim posiadaniu tych samych banknotów, które uzyskał bezpośrednio z przestępstwa (chyba że udało się je odnaleźć w trakcie przeszukania i zabezpieczyć jako dowód w sprawie).

Tabela 1. Wyroki, w których w latach 2007–2008 uprawomocniło się orzeczenie o przepadku korzyści majątkowej lub jej równowartości na podstawie art. 45 § 1 k.k. (łącznie)

Podział według kwot orzeczonego przepadku korzyści majątkowej	Liczba orzeczeń	Procent ogółu orzeczeń
0–100 zł	597	24,32
101–1 000 zł	1 028	41,87
1 001–5 000 zł	533	21,71
5 001–10 000 zł	118	4,81
10 001–50 000 zł	126	5,13
50 001–100 000 zł	28	1,14
powyżej 100 000 zł	25	1,02
łącznie	2 455	100,00

Wykres 1. Struktura wartościowa prawomocnych orzeczeń o przepadku korzyści majątkowej lub jej równowartości wydanych na podstawie art. 45 § 1 k.k. w latach 2007–2008 (w procentach)

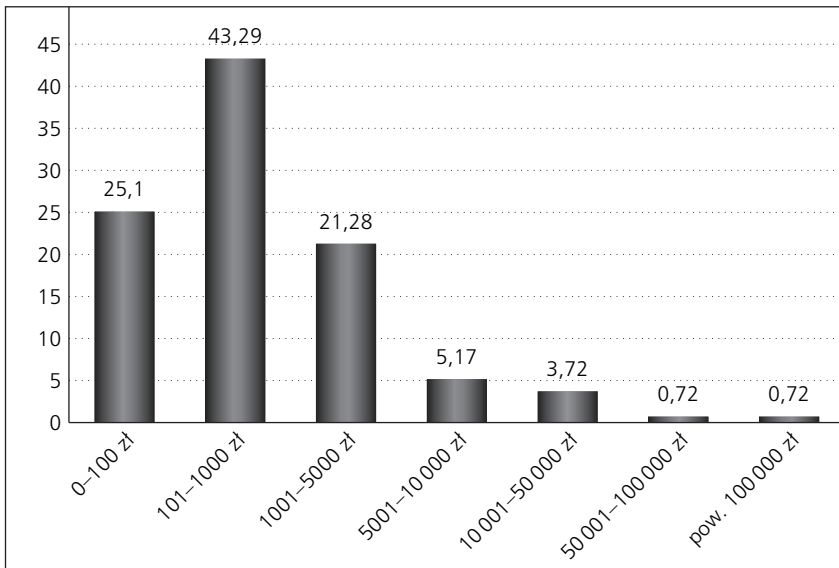
Warto prześledzić także zaprezentowane wyżej dane z podziałem na poszczególne lata objęte badaniem, tj. rok 2007 i 2008 (tab. 2).

Tabela 2. Wyroki, w których w latach 2007–2008 uprawomocniło się orzeczenie o przepadku korzyści majątkowej lub jej równowartości na podstawie art. 45 § 1 k.k. (według podziału na lata)

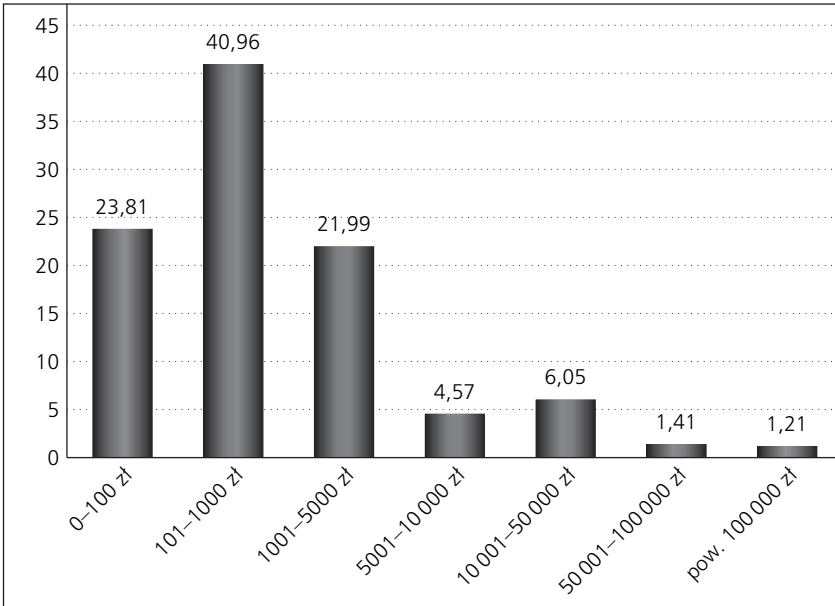
Podział według kwot orzeczonego przepadku korzyści majątkowej	Liczba orzeczeń prawomocnych w roku 2007	Liczba orzeczeń prawomocnych w roku 2008
0–100 zł	243	354
101–1 000 zł	419	609
1 001–5 000 zł	206	327
5 001–10 000 zł	50	68
10 001–50 000 zł	36	90
50 001–100 000 zł	7	21
Powyżej 100 000 zł	7	18
Łącznie	968	1 487

Zestawienie z podziałem na poszczególne lata przedstawiają wykresy 2 i 3.

Wykres 2. Struktura wartościowa prawomocnych orzeczeń o przepadku korzyści majątkowej lub jej równowartości wydanych na podstawie art. 45 § 1 k.k. w roku 2007 (w procentach)

Wykres 3. Struktura wartościowa prawomocnych orzeczeń o przepadku korzyści majątkowej lub jej równowartości wydanych na podstawie art. 45 § 1 k.k. w roku 2008 (w procentach)

Jak wynika z wykresów 2 i 3, zarówno w roku 2007, jak i w roku 2008 największą grupę orzeczeń, które uzyskały prawomocność pozwalającą na przeprowadzenie egzekucji środka karnego w zakresie przepadku korzyści, stanowiły te, w których zasądono przepadek kwot pomiędzy 101 a 1000 zł (w 2007 r. — 43,29%, a w 2008 r. — 40,96%), a sprawy, w których orzeczono przepadek środków pieniężnych w wysokości do 5000 zł, stanowiły w 2007 r. 89,67% wszystkich orzeczeń prawomocnych, a w 2008 r. wyniosły niewiele mniej, bo 86,76%.

W roku 2008 daje się za to zauważyć większą liczbę wyroków prawomocnych, w których orzeczono przepadek kwot powyżej 10 000 zł, tj. 8,67% w stosunku do 5,16% w roku 2007. Trudno jednak wyciągać z tych zestawień jednoznaczne wnioski dotyczące skuteczności organów prokuratorskich czy sądowych w ustalaniu wysokości korzyści odniesionej przez sprawcę przestępstwa czy raczej częstszej „orzeczalności” przepadku wyższych kwot korzyści majątkowych pochodzących z popełnionych przestępstw. Wysokość przepadku, jaki jest orzekany przy skazaniu za przestępstwa, z których sprawca odniósł korzyść majątkową, zależy bo-

wiem od wielu czynników związanych z postępowaniem dowodowym, a w szczególności od możliwości przypisania sprawcy konkretnej wartości osiągniętej przez niego korzyści majątkowej z popełnionego przez niego przestępstwa.

Problem ten jest szczególnie łatwo zaobserwować w sprawach o popełnienie przestępstw stypizowanych w ustawie z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii⁵⁰, a w szczególności w art. 59 § 1 przewidującym odpowiedzialność osoby, która w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej udziela innej osobie środka odurzającego lub substancji psychotropowej, ułatwia użycie albo nakłania do użycia takiego środka lub substancji. W tych bowiem sprawach ustala się wysokość korzyści majątkowej poprzez pomnożenie ilości udzielonego innej osobie środka odurzającego przez wartość 1 grama substancji lub 1 sztukę substancji psychotropowej. Do ustalenia zatem wielkości odniesionej korzyści z popełnienia tego przestępstwa niezbędne jest określenie obu tych wartości. Brak chociażby jednej z nich powoduje, że takie orzeczenie przepadku nie jest możliwe.

Warto zwrócić uwagę na problem ustalania wielkości korzyści majątkowej orzekanej za popełnienie przestępstwa, choć nie należy on do problematyki egzekucyjnej, albowiem — zgodnie z art. 188 § 1 k.k.w. — wykonując środek karny przepadku, urząd skarbowy przejmuje w posiadanie składniki mienia wymienione w wyroku; może on co najwyżej, w razie potrzeby, dokonać ustalenia składników mienia objętego przepadkiem, przed ich przejęciem (art. 188 § 1 k.k.w.)⁵¹. Dlatego też w celu prawidłowego określenia zakresu przepadku korzyści majątkowej tak ważne są ustalenia poczynione w trakcie postępowania przygotowawczego, gdyż to one mogą zadecydować o skutecznej realizacji orzeczenia sądu.

Przed analizą danych dotyczących egzekucji orzeczonych przepadków korzyści majątkowej lub jej równowartości warto zwrócić uwagę na

⁵⁰ Dz.U. Nr 179, poz. 1485 ze zm.

⁵¹ Kwestia ustalenia składników mienia objętego przepadkiem będzie mieć znaczenie szczególnie przy egzekucji orzeczonego przepadku przedmiotów, ponieważ — zgodnie z ogólną zasadą wynikającą z art. 189 k.k.w. — przepadek rzeczy głównej obejmuje również przynależności tej rzeczy, chyba że co innego wynika z orzeczenia. Art. 189 k.k.w. stanowi pochodną zasady wyrażonej w art. 52 k.c., iż „czynność prawna mająca za przedmiot rzecz główną odnosi skutek także względem przynależności, chyba że co innego wynika z treści czynności albo przepisów szczególnych”.

zgłaszana przez sądy praktykę, stosowaną przez niektóre urzędy skarbowe, a która może wynikać z ukształtowania przepisów dotyczących współpracy urzędu skarbowego z sądem w trakcie postępowania egzekucyjnego.

Postanowienia Kodeksu karnego wykonawczego, po nowelizacji z 2003 r., przekazały całość egzekucji środka karnego przypadku⁵² oraz nawiązki na rzecz Skarbu Państwa urzędowi skarbowemu, który prowadzi ją według przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, jeżeli Kodeks nie stanowi inaczej (art. 27 k.k.w.)⁵³. Stąd też udział sądu w postępowaniu egzekucyjnym jest mocno ograniczony.

Sąd, który wydał orzeczenie w pierwszej instancji, jest jedynie obowiązany do:

1) wezwania osoby zobowiązanej do uiszczenia kwoty pieniężnej, stanowiącej równowartość orzeczonego przypadku, w terminie 30 dni od daty wezwania (art. 206 § 3 w zw. z § 1 k.k.w.), a w przypadku bezskutecznego upływu tego terminu;

2) do przesłania bezzwłocznie po uprawomocnieniu się wyroku jego odpisu lub wyciągu urzędowi skarbowemu, właściwemu ze względu na siedzibę sądu pierwszej instancji, w celu wykonania środka karnego przypadku lub nawiązki na rzecz Skarbu Państwa (art. 187 k.k.w.).

Postępowanie egzekucyjne prowadzone przez urząd skarbowy nie podlega dalszemu nadzorowi sądu, którego orzeczenie jest wykonywane. Ewentualny zaś udział sądowych organów egzekucyjnych sprowadza się do rozpoznawania powództw przeciwegzekucyjnych (art. 842 k.p.c.) i do oszacowania przez komornika sądowego nieruchomości, której przypadek orzeczono (art. 190 § 2 zd. 2 k.k.w.). Ponadto — zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego wyrażonym w cytowanej wyżej uchwale z 24 maja 2007 r. (I KZP 12/07) — sąd pierwszej instancji jest organem postępowania wykonawczego właściwym do orzekania na podstawie art. 206 § 3 k.k.w. w przedmiocie rozłożenia na raty kwoty pieniężnej stanowiącej równowartość orzeczonego przypadku.

⁵² Oczywiście obejmuje to również przypadek korzyści majątkowej lub jej równowartości orzeczony na podstawie art. 45 k.k., gdyż art. 39 k.k. zawierający katalog środków karnych w pkt 4 posługuje się określeniem „przypadek”, nie wymieniając odrębnego „przypadku korzyści majątkowej”. Tym samym stosuje się go do wszystkich rodzajów przypadku określonego w Kodeksie karnym, a co za tym idzie w Kodeksie karnym wykonawczym.

⁵³ Takie odstępstwo jest przewidziane w art. 194 i 195 k.k.w. oraz w art. 38 ustawy z 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (tekst jedn. Dz.U. z 2003 r. Nr 106, poz. 1002 ze zm.).

Artykuł 11 § 5 k.k.w. nakłada wprawdzie na organy postępowania wykonawczego, w tym urzędy skarbowe, obowiązek zawiadomienia sądu o przystąpieniu do wykonania orzeczenia oraz o zakończeniu jego wykonania. Obowiązek ten, dotyczący wszystkich organów, do których sąd przesłał odpisy lub wyciągi ze wzmianką o wykonalności orzeczenia, a w przypadku orzeczenia prawomocnego — z datą jego uprawomocnienia się (art. 11 § 1 k.k.w.), nie jest jednak często przez urzędy skarbowe wykonywany. Fakt ten znalazł odzwierciedlenie również w przesłanych przez sądy zestawieniach statystycznych w części dotyczącej informacji o stanie egzekucji orzeczonego przypadku korzyści majątkowej lub jej równowartości, gdzie stosunkowo często wpisywana była odpowiedź: „brak danych” lub „brak informacji” (około 8% przypadków). Wydaje się więc, że obowiązek ten powinien być w sposób bardziej stanowczy egzekwowany lub przepisy powinny zostać tak sformułowane, aby informowanie sądu było obligatoryjne.

Rozpatrując skuteczność odzyskiwania korzyści majątkowych uzyskanych przez sprawców przestępstw w latach 2007 i 2008, należy stwierdzić, że odzyskiwanie całości objętej przypadkiem korzyści majątkowej udaje się w około 25% ogólnej liczby orzeczeń prawomocnych (dla orzeczeń, które uprawomocniły się w 2007 r., wskaźnik ten wynosi 28,93%, a dla 2008 r. — 22,19%), natomiast w części odzyskuje się niewiele ponad 2% orzeczonych na podstawie art. 45 k.k. środków karnych przypadku (2007 r. — 2,69%, 2008 r. — 2,01%)⁵⁴.

Interesujący jest fakt, że z łącznej grupy niemal 27% orzeczeń, które uprawomocniły się w badanym okresie i w których Skarb Państwa odzyskał objęte przypadkiem korzyści majątkowe lub ich równowartość w całości lub w części, aż 13,5% wpłat zostało dokonanych dobrowolnie przez skazanych (dla 2007 r. wskaźnik ten wynosi 20,04%, a dla 2008 r. — 11,90%), a 0,4% kwot pochodziło z zabezpieczenia majątkowego dokonanego na etapie postępowania przygotowawczego (w 2007 r. — 0,31%, w 2008 r. — 0,47%), a zatem zanim doszło do przekazania orzeczenia do egzekucji przez urząd skarbowy. Oznacza to, że skuteczność egzekucji należności przez urzędy skarbowe wynosi dla badanych lat jedynie

⁵⁴ Należy podkreślić, że wszelkie obliczenia odnoszą się do roku uprawomocnienia się wyroku, w którym zawarto orzeczenie przypadku korzyści majątkowej lub jej równowartości na podstawie art. 45 § 1 k.k., a nie daty faktycznego odzyskania takiej korzyści. Dane pozyskiwano od sądów w III kwartale 2009 r. i dlatego obejmują one okres do dnia sporządzenia informacji (lipiec–sierpień). Przyjąć można, że dane dotyczące egzekucji wyroków zawarte w przesłanych zestawieniach obejmują również I półrocze 2009 r.

13,5%. Oczywiście ta „dobrowolność” dotyczy przede wszystkim orzeczeń o przepadku korzyści w niższych wysokościach, głównie do 5000 zł, i dotyczy około 90% przypadków (w 2007 r. — 87,09%, w 2008 r. — 93,22%).

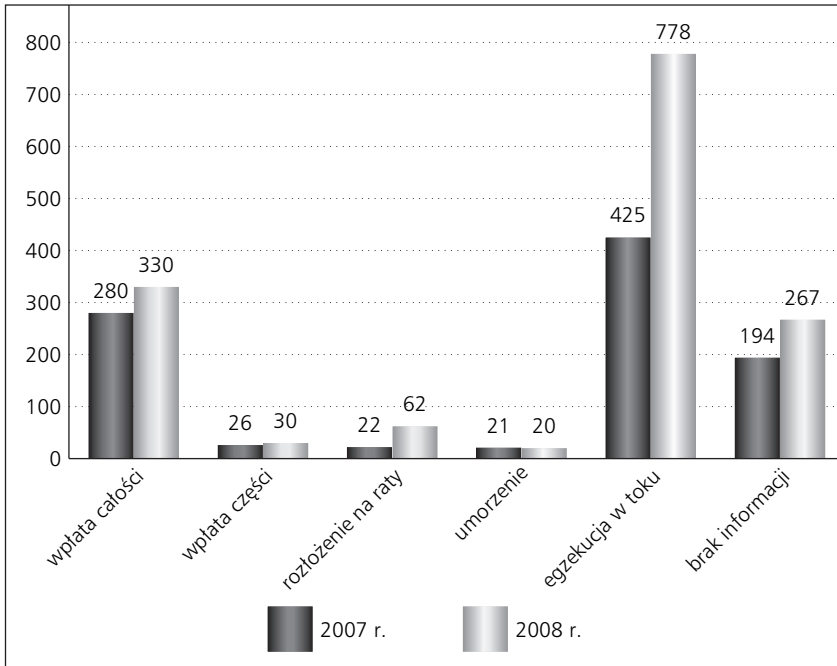
Znaczna jest liczba postępowań znajdujących się na różnym etapie egzekucji administracyjnej („w toku”). Dla obu badanych lat wynosi ona średnio 49% (43,9% w stosunku do orzeczeń, które stały się prawomocne w roku 2007, i 52,32% dla roku 2008). W niewielkim stopniu wykorzystuje się też możliwość rozłożenia przepadku korzyści majątkowej na raty. Dzieje się tak w ponad 3,4% przypadków (2007 r. — 2,27%, 2008 r. — 4,17%). Jednocześnie niezwykle rzadko podejmowana jest decyzja o umorzeniu objętej przypadkiem korzyści majątkowej — średnio 1,67% przypadków dla orzeczeń z lat 2007 i 2008 (dotyczyło to 2,17% orzeczeń, które uprawomocniły się w 2007 r., i 1,35% dla orzeczeń z 2008 r.). Zgodnie z przepisami umorzenie stosuje się w przypadku, gdy ściągnięcie orzeczonej kwoty jest niemożliwe z powodu braku środków u skazanego nadających się do zajęcia.

Tabela 3. Liczba orzeczeń w roku 2007 podlegających postępowaniu egzekucyjnemu w zakresie odzyskania korzyści majątkowej lub jej równowartości objętych przypadkiem z uwzględnieniem podziału na grupy kwotowe

	0–100 zł	101–1 000 zł	1 001–5 000 zł	5 001–10 000 zł	10 001–50 000 zł	50 001–100 000 zł	Powyżej 100 000 zł
Wpłata całości	83	118	53	15	9	1	1
Wpłata części	0	14	5	4	3	0	0
Rozłożenie na raty	0	6	10	1	5	0	0
Umorzenie	3	8	6	2	1	1	0
W toku	105	180	94	24	12	5	5
Brak informacji	52	93	38	4	6	0	1
Wpłata dobrowolna	44	62	29	10	9	0	1
Egzekucja z zabezpieczenia majątkowego	0	2	0	1	0	0	0

Przechodząc do analizy jakościowej spraw objętych przypadkiem korzyści majątkowej, warto rozpocząć ją od tych orzeczeń, w których tego typu środek karny orzeczono w wysokości przekraczającej 100 000 zł.

Wykres 4. Liczba orzeczeń w latach 2007–2008 podlegających postępowaniu egzekucyjnemu w zakresie odzyskania korzyści majątkowej lub jej równowartości objętych przepisami

Orzeczenie o przepadku korzyści majątkowej w takiej wysokości zapadło w stosunku do 25 osób w 18 postępowaniach. Do badań udostępniono 10 postępowań, w których przepadek orzeczono w stosunku do 14 osób. Zostały one oskarżone o popełnienie następujących przestępstw:

1) uczestniczenie w zorganizowanej grupie przestępczej mającej na celu obrót środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, tj. przestępstwo z art. 258 § 1 k.k., oraz uczestniczenie w obrocie znacznymi ilościami środków odurzających, substancji psychotropowych w postaci marihuany, haszyszu, amfetaminy w ilości około 10,12 kg haszyszu za kwotę 121 440 zł, 300 g amfetaminy za kwotę 6000 zł, 5,23 kg marihuany wartości 104 600 zł, na łączną kwotę 232 040 zł, które to zostały nabyte od niustalonych osób celem dalszego wprowadzenia do obrotu, tj. czyn wyczerpujący znamiona przestępstwa z art. 56 ust. 1 i 3 ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii;

Tabela 4. Liczba orzeczeń w roku 2008 podlegających postępowaniu egzekucyjnemu w zakresie odzyskania korzyści majątkowej lub jej równowartości objętych przepisami z uwzględnieniem podziału na grupy kwotowe

	0-100 zł	101-1 000 zł	1 001-5 000 zł	5 001-10 000 zł	10 001-50 000 zł	50 001-100 000 zł	Powyżej 100 000 zł
Wpłata całości	108	137	67	8	7	1	2
Wpłata części	2	4	10	5	7	0	2
Rozłożenie na raty	2	11	26	8	13	2	0
Umorzenie	6	9	2	0	2	1	0
W toku	151	333	157	41	61	17	14
Brak informacji	85	115	65	6	0	0	0
Wpłata dobrowolna	59	78	28	5	6	0	1
Egzekucja z zabezpieczenia majątkowego	1	2	2	0	0	1	1

2) uczestniczenie w zorganizowanej grupie przestępczej mającej na celu obrót środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, tj. przestępstwo z art. 258 § 1 k.k., oraz uczestniczenie w obrocie znacznymi ilościami substancji psychotropowych i środków odurzających w postaci nie mniejszej niż 16,3 kg haszyszu o łącznej wartości 195 600 zł, nie mniejszej niż 900 g amfetaminy wartości 1800 zł, 200 g marihuany wartości nie mniejszej niż 4000 zł oraz 50 sztuk tabletek wartości 250 zł, które to środki o łącznej wartości 197 650 zł zostały nabyte w kilkudziesięciu transakcjach od innych osób celem dalszego wprowadzenia do obrotu, tj. o czyn wyczerpujący znamiona przestępstwa z art. 56 ust. 1 i 3 ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii⁵⁵;

3) uczestniczenie w zorganizowanej grupie przestępczej mającej na celu obrót środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, tj. przestępstwo z art. 258 § 1 k.k., oraz uczestniczenie w obrocie znacznymi ilościami substancji psychotropowych i środków odurzających w postaci nie mniejszej niż 40 kg haszyszu o wartości 480 000 zł, amfetaminy — 8 kg o wartości 160 000 zł oraz nie mniej niż 5000 sztuk tabletek ekstazy

⁵⁵ W tej samej sprawie orzeczono w stosunku do 12 innych osób przepadek korzyści majątkowej osiągniętej z popełnienia przestępstw związanych z obrotem substancjami psychotropowymi i środkami odurzającymi w wysokości od 2000 zł do 64 100 zł.

o wartości 25 000 zł, 5 kg marihuany o wartości 100 000 zł, które to środki i substancje o łącznej wartości 765 000 zł zostały nabyte podczas kilkunastu transakcji od innej osoby w celu wprowadzenia do dalszego obrotu, tj. o czyn wyczerpujący znamiona przestępstwa z art. 56 ust. 1 i 3 ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii;

4) dwie osoby, działając wspólnie i w porozumieniu, w wykonaniu z góry powziętego zamiaru, wielokrotnie w krótkich odstępach czasu nakłaniały do uprawiania prostytucji oraz — poprzez udostępnienie lokali — ułatwiały uprawianie prostytucji oraz czerpały korzyści majątkowe z uprawiania prostytucji przez 9 osób poprzez pobieranie od nich pieniędzy stanowiących połowę stawki za wykonane usługi seksualne w kwocie nie mniejszej niż 204 800 zł, z czego uczyniły sobie stałe źródło dochodu, tj. o czyn z art. 204 § 1 i 2 k.k.⁵⁶;

5) trzy osoby, działając wspólnie i w porozumieniu ze sobą i innymi nieustalonymi osobami w ramach zorganizowanej grupy przestępczej, wielokrotnie i w jednakowy lub podobny sposób, w wykonaniu z góry powziętego zamiaru, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej i uczynienia sobie stałego źródła dochodu, po uprzednim nabyciu u producenta rozcieńczalnika do farb i lakierów — na podstawie sfałszowanych dokumentów rejestrowych spółki jawnej i użytych bez wiedzy osób uprawnionych kserokopii dokumentów rejestrowych dwóch firm — poddały go filtrowaniu w celu zmniejszenia skażenia związkami chemicznymi, a następnie uzyskany w ten sposób spirytus w ilości co najmniej 218 928 l sprzedały nieustalonym osobom jako spirytus spożywczy, z kłamliwym zapewnieniem co do przedmiotu transakcji, jego właściwości i ceny oraz doprowadzając ich w ten sposób do niekorzystnego rozporządzenia mieniem znacznej wartości w kwocie co najmniej 977 583,50 zł, tj. o przestępstwo z art. 286 § 1 k.k. w zw. z art. 294 § 1 k.k. w zb. z art. 270 § 1 i 2 k.k. oraz art. 13 i 14 ustawy z 2 marca 2001 r. o wyrobie alkoholu etylowego oraz wytwarzaniu wyrobów tytoniowych;

6) działanie czynem ciągłym w celu osiągnięcia korzyści majątkowej i wprowadzenie do obrotu znacznej ilości środków odurzających w postaci około 3 kg amfetaminy wartości około 120 000 zł oraz nieustalonej ilości marihuany, około 3600 tabletek mitsubishi i PIKSY, o łącznej wartości około 28 000 zł, a ponadto w celu osiągnięcia korzyści majątkowej udzielenie innej osobie co najmniej sześć razy amfetaminy w łącznej ilości około 3 g i wartości około 120 zł oraz innej osobie w łącznej ilości około

⁵⁶ Przepadek korzyści orzeczono w stosunku do dwóch osób solidarnie.

6 g amfetaminy wartości ok. 240 zł i ok. 6 g marihuany wartości około 180 zł, tj. o czyn z art. 56 ust. 3 ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii w zb. z art. 59 ust. 1 tej samej ustawy⁵⁷;

7) działanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowych, w krótkich odstępach czasu i w wykonaniu z góry powziętego zamiaru, wspólnie i w porozumieniu z czterema innymi osobami w ramach zorganizowanej grupy przestępczej; oskarżony przyjmował i przekazywał środki pieniężne w ilości nie mniejszej niż 14 306 342,40 zł związane z popełnieniem przestępstw polegających na nielegalnym obrocie odbarwionym olejem opalowym w ten sposób, że kwotę nie mniejszą niż 11 959 465,86 zł wpłacił na rachunek spółki X, kwotę zaś nie mniejszą niż 130 000 zł, stanowiącą jego korzyść z popełnionego przestępstwa, wprowadził do obrotu poprzez m.in. dokonanie wpłat na poczet opłat leasingowych za użytkowany samochód dostawczy oraz tytułem spłaty kredytu obrotowego, czym znacznie utrudnił ich wykrycie i stwierdzenie, z czego uczynił sobie stałe źródło dochodu i osiągnął znaczną korzyść majątkową, tj. o czyn z art. 299 § 1, 5 i 6 k.k.;

8) działanie w krótkich odstępach czasu w wykonaniu z góry powziętego zamiaru, wspólnie i w porozumieniu z trzema ustalonymi, w tym właścicielem firmy Z, oraz kilkoma innymi osobami, którym oskarżony pomagał w przenoszeniu własności środków płatniczych pochodzących z korzyści związanych z popełnieniem czynów zabronionych dotyczących nielegalnego obrotu złomem metali kolorowych oraz fałszowaniu związanej z tym procederem dokumentacji finansowo-księgowej, głównie w postaci faktur VAT podrobionych w celu poświadczenia rzekomo przeprowadzonych transakcji złomem, w ten sposób, że po uprzednim założeniu w banku rachunku na rzecz firmy X będącej własnością sprawcy przyjął na ten rachunek środki płatnicze w kwocie 1 253 176,39 zł przekazane z rachunku spółki Y, które to pieniądze w kwocie 665 663,80 zł zostały następnie przelane na inne rachunki, tworząc w ten sposób pozory prowadzenia obrotu finansowego w ramach działalności gospodarczej wskazanych podmiotów, czym znacznie utrudnił stwierdzenie przestępczego pochodzenia środków finansowych, miejsca umieszczenia, ich wykrycie, zajęcie i orzeczenie przepadku, przy czym działał w ramach zorganizowanej grupy mającej na celu popełnianie przestępstw, tj. o czyn z art. 299 § 1 i 5 i art. 258 § 1 k.k.;

⁵⁷ W tej samej sprawie przepadek korzyści orzeczono w stosunku do czterech innych osób w wysokości od 60 do 905 zł.

9) działanie w krótkich odstępach czasu w wykonaniu z góry powziętego zamiaru, wspólnie i w porozumieniu z trzema ustalonymi, w tym właścicielem firmy X, oraz kilkoma innymi osobami; oskarżony pomagał w przenoszeniu własności środków płatniczych pochodzących z korzyści związanych z popełnieniem czynów zabronionych dotyczących nielegalnego obrotu złomem metali kolorowych oraz fałszowania związanej z tym procederem dokumentacji finansowo-księgowej, głównie w postaci faktur VAT podrobionych w celu poświadczenia rzekomo przeprowadzonych transakcji złomem, w ten sposób, że po uprzednim założeniu w banku rachunku na rzecz firmy Z będącej własnością sprawcy, przyjął na ten rachunek środki płatnicze w kwocie 665 663,80 zł przekazane z rachunku firmy X, które to pieniądze, w kwocie 151 000,00 zł, wpłacił następnie w gotówce pełnomocnik do dysponowania rachunkiem, tworząc w ten sposób pozory prowadzenia obrotu finansowego w ramach działalności gospodarczej wskazanych podmiotów, czym znacznie utrudnił stwierdzenie przestępczego pochodzenia środków finansowych, miejsca umieszczenia, ich wykrycie, zajęcie i orzeczenie przepadku, przy czym działał w ramach zorganizowanej grupy mającej na celu popełnianie przestępstw, tj. o czyn z art. 299 § 1 i 5 i art. 258 § 1 k.k.,

10) wbrew przepisom ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej oskarżony wprowadzał tygodniowo do obrotu znaczne ilości środków odurzających i psychotropowych w postaci: 1 kg haszyszu, 200 g amfetaminy, 1000 tabletek ekstazy i w ten sposób, że udzielał wyżej wymienione środki innym osobom w celu dalszej ich dystrybucji lub zażycia, z czego uzyskał korzyść majątkową w wysokości co najmniej 212 240 zł, tj. o czyn z art. 56 ust. 3 w zb. z art. 59 ust. 1 ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii;

11) oskarżonemu przedstawiono wiele zarzutów związanych z działaniem w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, a które polegały na:

— przywłaszczeniu powierzonego mienia znacznej wartości w ten sposób, że przyjął w posiadanie powierzony mu zestaw pojazdów w postaci ciągnika siodłowego o wartości 60 000 zł oraz naczepy o wartości 60 000 zł, pieniędzy w kwocie 1800 zł, telefon komórkowy o wartości 200 zł oraz powierzone mienie o wartości 65 000 zł, czym działał na szkodę innej osoby, tj. o czyn z art. 284 § 2 w zw. z art. 294 § 1 k.k.,

— zabranii w celu przywłaszczenia burt aluminiowych od naczepy samochodowej oraz radioodtwarzacza i innych rzeczy z samochodu będącego własnością innej osoby, o łącznej wartości 15 000 zł, osiągając

korzyść majątkową ze sprzedaży burt w wysokości 1600 zł, tj. o czyn z art. 278 § 1 k.k.,

— zabranii w celu przywłaszczenia 122 litrów oleju napędowego ze zbiornika samochodu ciężarowego o wartości 400 zł, czym działał na szkodę innej osoby, tj. o czyn z art. 278 § 1 k.k.,

— przywłaszczeniu powierzonego mu telefonu komórkowego o wartości 530 zł, czym działał na szkodę innej osoby, tj. o czyn z art. 284 § 2 k.k.,

przy czym ustalona korzyść majątkowa odniesiona w wyniku popełnionych przez sprawcę przestępstw została ustalona na 116 155,42 zł.

We wszystkich wskazanych wyżej przypadkach, w których orzeczono przepadek korzyści majątkowej lub jej równowartości, sądy, po stosownym wezwaniu skazanych do dobrowolnego spełnienia świadczenia, przesyłały prawomocne orzeczenia do urzędów skarbowych w celu ich realizacji.

Niestety, w siedmiu przypadkach brak jest w aktach sprawy jakiegokolwiek informacji na temat skuteczności prowadzonej egzekucji. W dwóch sprawach skazani złożyli do sądu wnioski o umorzenie kwoty objętej przypadkiem, które to wnioski nie zostały przez sąd uwzględnione (w jednym przypadku sąd swoją decyzję motywował młodym wiekiem skazanego i faktem, iż po odbyciu przez niego kary pozbawienia wolności będzie mógł podjąć pracę i spłacić orzeczony środek karny). W jednym przypadku egzekucja nie była prowadzona z uwagi na odbywanie przez skazanego kary pozbawienia wolności orzeczonej w innej sprawie. Jedynie w jednej sprawie w aktach znalazła się informacja z urzędu skarbowego o całkowitej bezskuteczności egzekucji orzeczenia, ze względu na brak u dłużnika jakichkolwiek środków, które mogłyby być zajęte na rzecz orzeczonego środka karnego (wskazano, że skazany jest bezrobotny i nie pobiera jakiegokolwiek zasiłku).

Objęte badaniem przypadki spraw, w których orzeczono względem oskarżonych przepadek korzyści majątkowej w wysokości poniżej 100 zł, dotyczyły wyłącznie czynów z ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, przy czym w czterech przypadkach dotyczyły art. 59 ust. 1 tej ustawy, tj. udzielenia innej osobie środka odurzającego lub substancji psychotropowej, ułatwienia użycia albo nakłonienia do użycia takiego środka lub substancji, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, a w jednym ust. 2 i 3 tego samego artykułu (udzielenie środka, o którym mowa w ust. 1 małoletniemu i przypadek mniejszej wagi).

W przypadku pozostałych grup kwotowych czyny stanowiące podstawę do orzeczenia przepadku w oparciu art. 45 k.k. przedstawiały się następująco:

a) w grupie 101–1000 zł:

— art. 286 § 1 w zw. z art. 270 § 1 k.k. (działanie przestępcze polegało na doprowadzeniu podstępem firmy X. do niekorzystnego rozporządzenia mieniem poprzez przedłożenie podrobionego zaświadczenia o zatrudnieniu i zawarciu umowy o świadczenie usług telekomunikacyjnych oraz zakupu telefonu komórkowego i wprowadzeniu w błąd przedstawiciela pokrzywdzonego co do możliwości zapłaty za urządzenie; następnie sprzedaży telefonu w komisie za kwotę 300 zł),

— art. 291 § 1 k.k. (nabycie za kwotę 170 zł od innej osoby telefonu komórkowego o wartości 700 zł ze świadomością, że został uzyskany w wyniku przestępstwa),

— art. 296a § 1 k.k. (oskarżony, będąc zatrudnionym w jednostce handlowej i mając z racji zajmowanego stanowiska wpływ na podejmowanie decyzji związanych z działalnością tej jednostki w postaci weryfikacji dokumentacji kredytowej przy sprzedaży towaru w systemie sprzedaży ratalnej, przyjął od kilku osób korzyść majątkową w zamian za zachowanie mogące wyrządzić tej jednostce szkodę majątkową, polegające na pozytywnej weryfikacji umowy o kredyt na zakup towarów i usług),

— art. 44 ust. 1 ustawy z 18 października 2006 r. o wyrobie napojów spirytusowych oraz o rejestracji i ochronie oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych w zw. z art. 43 ust. 1 ustawy z 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (rozlewanie, bez wymaganego wpisu do rejestru, napojów alkoholowych i następnie sprzedawanie ich bez zezwolenia),

— art. 59 ust. 1 ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii;

b) w grupie 1001–5000 zł:

— art. 279 § 1 k.k. (kradzież z włamaniem do sklepu, skąd zabrano w celu przywłaszczenia 4 szt. pilarek spalinowych o wartości ok. 8000 zł, z których dwie zostały sprzedane nieustalonym osobom),

— art. 264 § 3 k.k. (organizowanie bezprawnego przekroczenia granicy dla co najmniej 13 osób w ten sposób, że w ramach uzgodnionego podziału ról oskarżony odbierał cudzoziemców od współdziałających z nim osób, przetrzymywał ich w swoim mieszkaniu, przewoził ich przez

rzekę graniczną na teren RFN, a następnie umieszczał w pociągu do Berlina, uzyskując w ten sposób korzyść majątkową),

— art. 56 ust. 3 ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (wprowadzenie do obrotu znacznej ilości środków odurzających, substancji psychotropowych lub słomy makowej wbrew przepisom ustawy albo uczestnictwo w takim obrocie),

— art. 56 ust. 1 ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii,

— art. 56 ust. 1 i 3 ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (w stosunku do dwóch osób);

c) w grupie 5001–10 000 zł:

— art. 228 § 3 i 4 k.k. (przyjęcie korzyści majątkowej w zamian za naruszenie przepisów polegające na odstąpieniu od wykrycia przestępstwa niedopełnienia obowiązków przez funkcjonariuszy Straży Granicznej i Urzędu Celnego, którzy dokonali wpuszczenia na polski rynek celny i odprawy wielu samochodów osobowych, mimo że z uwagi na uszkodzenia były one objęte reglamentacją pozataryfową),

— art. 116 pkt 1 ustawy z 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (zorganizowanie poprzez założenie wypożyczalni płyt DVD rozpowszechniania wbrew warunkom pozwolenia cudzych utworów w wersji oryginalnej w postaci nielegalnie skopiowanych wideogramów na płytach DVD oraz rozpowszechnianie wideogramów nieprzeznaczonych do wypożyczania w wypożyczalniach płyt),

— art. 59 ust. 1 i 2 ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (w trzech przypadkach);

d) w grupie 10 001–50 000 zł:

— art. 228 § 1 i 4 w zb. z art. 284 § 2 w zb. z art. 218 § 1 k.k. (oskarżona, pełniąc funkcję publiczną nauczyciela zawodu, uzależniła przyjęcie osoby na praktyczną naukę zawodu od niewypłacania wynagrodzenia należnego z tytułu zawartej umowy o pracę w celu przygotowania zawodowego, a następnie przywłaszczyła sobie powierzane jej co miesiąc refundowane przez Powiatowy Urząd Pracy kwoty wynagrodzenia należne praktykantowi),

— art. 59 ust. 1 ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (dwie osoby),

— art. 59 ust. 1 i 3 ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii,

— art. 56 ust. 1 ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (dwie osoby);

e) w grupie 50 001–100 000 zł:

— art. 305 § 1 k.k. (oskarżony, działając w celu osiągnięcia korzyści majątkowej w związku z przetargiem organizowanym przez syndyka masy upadłościowej, a dotyczącym sprzedaży nieruchomości położonej w R., przekazał osobie trzeciej kwotę 100 000 zł w zamian za odstąpienie od udziału w licytacji ustnej i niepodbijanie przez nią ceny wywoławczej, działając tym samym na szkodę wierzycieli),

— art. 204 § 2 k.k. (ułatwienie uprawiania prostytucji pięciu kobietom i czerpanie z tego tytułu korzyści majątkowych),

— art. 228 § 3 i 4 k.k. (oskarżony, będąc inspektorem nadzoru budowlanego, przyjął i uzależnił wykonanie czynności służbowych od wręczenia mu korzyści majątkowej w zamian za naruszenie przepisów prawa, polegające na zaniechaniu wszczęcia postępowania administracyjnego w zakresie stwierdzonej samowoli budowlanej),

— art. 56 ust. 3 i art. 61 ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii,

— art. 56 ust. 1 i art. 59 ust. 1 ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii.

Choć założeniem badania nie była analiza rozkładu orzeczeń według kwalifikacji prawnej czynu, warto jednak zwrócić uwagę na fakt, że w 21 sprawach (na 40 zbadanych, co daje 52,5%), wylosowanych według sygnatur akt, podstawą oskarżenia stały się przestępstwa stypizowane w ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii, przy czym w odniesieniu do przypadków korzyści majątkowej w wysokości do 100 zł dotyczyło to wszystkich badanych przypadków. Fakt ten potwierdza wynik poprzedniego badania dotyczącego przypadku, w którym udział oskarżeń w sprawach o przestępstwa narkotykowe wyniósł 39,7%⁵⁸.

Zakończone w 2007 r. badanie wykazało, że na 272 sprawy, w których w okresie 1 lipca 2003 r. – 30 kwietnia 2005 r. prawomocnie orzeczono przypadek korzyści na podstawie art. 45 k.k., największy udział miały wspomniane już przestępstwa narkotykowe (108 spraw), w dalszej zaś kolejności były przypadki orzeczone w następstwie popełnienia prze-

⁵⁸ Ze względu na zmianę ustawy w okresie objętym badaniem czyny sprawców kwalifikowane były jako występki określone w ustawie z 24 kwietnia 1997 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (tekst jedn. Dz.U. z 2003 r. Nr 24, poz. 198 ze zm.) i ich odpowiedników zawartych w nowej ustawie z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. Nr 179, poz. 1485 ze zm.).

stępstw kwalifikowanych na podstawie przepisów Kodeksu karnego: art. 278 (40 spraw — 14,7% ogółu), art. 286 (22 sprawy — 8,1%), art. 279 (20 spraw — 7,4%), art. 280 (18 spraw — 6,6%) oraz art. 228 (10 spraw — 3,7%). W pozostałych 54 przypadkach (19,9% ogółu badanych postępowań) skazania następowały na podstawie innych przepisów Kodeksu karnego oraz przepisów innych ustaw (ustawy Prawo farmaceutyczne i ustawy o zwalczaniu nielegalnego handlu wyrobami spirytusowymi)⁵⁹.

Jak wynika z obecnie uzyskanych danych, również te typy przestępstw kodeksowych i pozakodeksowych stanowią podstawę orzeczeń przepadku. Dochodzą do tego czyny stypizowane w art. 299 k.k., tj. pranie pieniędzy.

Odnosząc się do analizowanej w niniejszym badaniu skuteczności odzyskiwania objętych prawomocnym orzeczeniem korzyści majątkowych, należy stwierdzić, że w sześciu przypadkach skazani wpłacili dobrowolnie, w dwóch przypadkach spłata nastąpiła w wyniku działań podjętych przez urzędy skarbowe, w kolejnych dwóch — na poczet przepadku zaliczono zabezpieczone w toku postępowania środki pieniężne, wobec jednego skazanego wydano postanowienie o rozłożeniu na raty kwoty objętej przepadkiem. W 13 przypadkach brak było w aktach jakiegokolwiek informacji o stanie egzekucji wyroku.

W stosunku do jednej osoby nie uwzględniono jej wniosku o umorzenie spłaty ze względu na odbywanie kary pozbawienia wolności, motywując ten fakt młodym wiekiem i możliwością zrealizowania wyroku po opuszczeniu zakładu karnego.

Interesujące są decyzje dwóch sądów wobec dwóch wniosków dotyczących tej samej kwestii, tj. odroczenia spłat na okres powyżej 2 lat: w jednym przypadku z powodu odbywania kary pozbawienia wolności, a w drugim z uwagi na konieczność spłacenia przez skazanego kary grzywny orzeczonej za to samo przestępstwo. Warto przypomnieć, że Kodeks karny wykonawczy w art. 206 § 3 dopuszcza okres odroczenia zapłaty kwoty pieniężnej stanowiącej równowartość korzyści majątkowej odniesionej przez sprawcę na okres nie dłuższy niż rok. Jednakże orzeczenia sądów w obu przypadkach wydają się nie uwzględniać tego faktu. O ile w przypadku pierwszego wniosku sąd odmówił słusznie odroczenia spłaty na okres przekraczający 2 lata, to jednak uzasadnił postanowienie oddalające wniosek tym, że możliwość odroczenia spłaty

⁵⁹ Zob. K. Buczkowski, *Przepadek korzyści...*, *op. cit.*

równowartości korzyści majątkowej nie została w ogóle przewidziana w przepisach Kodeksu karnego wykonawczego. Natomiast w drugim przypadku sąd zgodził się na odroczenie na okres powyżej 2 lat, nie uzasadniając swej decyzji, choć w ewidentny sposób naruszył tym samym przepisy kodeksowe.

W trzech przypadkach należną Skarbowi Państwa kwotę pieniężną objętą orzeczeniem wydanym na podstawie art. 45 k.k. umorzono: dwukrotnie na wniosek prokuratora (ze względu na długoletni wyrok bezwzględnej kary pozbawienia wolności orzeczony wobec skazanego oraz z powodu ich trudnej sytuacji majątkowej i niemożności skutecznej egzekucji orzeczonej kwoty) i w jednym przypadku przez komornika wobec bezskuteczności egzekucji.

Na zakończenie warto jeszcze uwzględnić zagadnienie trybu rozpoznania spraw objętych badaniem. W większości toczyły się one w ramach postępowania zwyczajnego (29 spraw), a w pozostałych — w trybie wniosku z art. 335 § 1 k.p.k. (11 spraw). Tryb rozpoznania sprawy ma istotne znaczenie dla możliwości orzeczenia przypadku korzyści majątkowych, bo o ile w sytuacji, gdy sprawa toczy się w trybie postępowania zwyczajnego, a sąd nie orzeknie o przypadku korzyści, mimo jego obligatoryjności, istnieje możliwość jego uzupełnienia w trybie art. 420 § 1 k.p.k.⁶⁰, to nie ma takiej możliwości w przypadku, gdy orzeczenie tego środka karnego nie zostało zawarte we wniosku złożonym w trybie art. 335 § 1 k.p.k. W takiej sytuacji jedyną możliwością jest skierowanie sprawy do rozpoznania w ramach postępowania zwyczajnego⁶¹.

⁶⁰ Art. 420 § 1 k.p.k. stwierdza, że jeżeli wyrok nie zawiera rozstrzygnięcia co do przypadku, zaliczenia tymczasowego aresztowania, zatrzymania lub środków zapobiegawczych wymienionych w art. 276 albo dowodów rzeczowych, to sąd orzeka o tym postanowieniem na posiedzeniu.

⁶¹ Taką tezę zawarł Sąd Najwyższy w wyroku z 19 października 2006 r. (WK 25/06), OSNwSK 2006, nr 1, poz. 2009, w którym stwierdził: „Orzekając w wyroku obligatoryjny środek karny przypadku uzyskanej z przestępstwa korzyści majątkowej, w uwzględnieniu wniosku, o którym mowa w art. 335 k.p.k., Sąd może orzec taki środek karny tylko wówczas, gdy został on uzgodniony przez strony i zawarty we wniosku o wydanie wyroku skazującego. Skoro wniosek o skazanie bez rozprawy nie zawierał żądania orzeczenia przypadku pochodzącej z przestępstwa korzyści, brak było podstaw do orzeczenia tego rodzaju środka karnego pomimo jego obligatoryjnego charakteru. Zgodnie z art. 343 § 7 k.p.k., uznając, że w tej sytuacji nie zachodzą podstawy do uwzględnienia wniosku, Sąd powinien sprawę skierować do rozpoznania na zasadach ogólnych”.

4. PODSUMOWANIE

Przeprowadzone badanie pokazuje, że zamierzenie ustawodawcy polegające na zwiększeniu skuteczności postępowań egzekucyjnych w sprawach, w których orzeczono przepadek korzyści majątkowej, a które nowelizacją Kodeksu karnego i Kodeksu karnego wykonawczego z dniem 1 lipca 2003 r. przekazano w całości do prowadzenia urzędowi skarbowym, zostało zrealizowane jedynie częściowo.

Z uzyskanych bezpośrednio z sądów danych statystycznych wynika, że jedynie w mniej więcej 25% przypadków udaje się wyegzekwować orzeczoną korzyść majątkową w całości lub w części, przy czym w około połowie z nich następuje to w wyniku dobrowolnej wpłaty środków przez skazanego, a w pozostałej części w wyniku działań podejmowanych przez urzędy skarbowe⁶². Ponadto egzekwowane środki dotyczą korzyści majątkowych o wartościach niewielkich (w znacznej większości opiewających na kwoty między 101 a 1000 zł), a w ponad 80% orzeczeń nieprzekraczających kwoty 5000 zł. Egzekucja kwot wyższych niż 100 000 zł jest niewielka, gdyż — jak wynika z danych — skuteczna była jedynie w pięciu przypadkach (w tym w dwóch częściowo), ale wobec faktu, iż tej wysokości przepadek orzeczono w stosunku do 25 osób, daje to 20-proc. skuteczność jego odzyskiwania, a więc trochę mniej niż średnia dla wszystkich orzeczeń.

Analiza danych pokazuje, że w praktyce w niewielkim stopniu wykorzystuje się zabezpieczenie majątkowe dokonywane w postępowaniu przygotowawczym (art. 291 i nast. k.p.k.), choć przecież zastosowanie tego środka przymusu byłoby najprostszym zagwarantowaniem realizacji orzeczenia o przepadku korzyści majątkowej bez potrzeby prowadzenia, często długotrwałego, postępowania egzekucyjnego⁶³.

⁶² Wobec braku danych dotyczących skuteczności egzekucji komorniczej orzeczeń przepadku korzyści majątkowej przed wejściem w życie analizowanej zmiany przepisów Kodeksu karnego wykonawczego trudno jest dokonywać oceny dotyczącej oczekiwanego wzrostu skuteczności egzekucji po przejściu jej przez urzędy skarbowe. Dlatego też przedstawiona ocena dotyczy jedynie pozyskanych danych.

⁶³ Jak pisze J. Misztal-Konecka: „Zabezpieczenie majątkowe stanowi jeden ze środków przymusu stosowanych wobec podejrzanego, przy czym nie jest to środek służący zabezpieczeniu właściwego toku przygotowawczego i rozpoznawczego postępowania karnego (jak ma to miejsce w przypadku środków zapobiegawczych), ale gwarantujący wykonanie orzeczenia. Ponadto w przeciwieństwie do większości środków zapobiegawczych dotyka ono nie tyle osoby podejrzanego, ile raczej jego majątku i swobody dysponowa-

Warto też zwrócić uwagę na problem komunikacji na linii sąd — urzędy skarbowe w zakresie prowadzonego postępowania egzekucyjnego. Postępowanie to nie jest prowadzone pod nadzorem sądu i w związku z tym sądy nie mają skutecznych środków do pozyskania informacji z urzędów skarbowych o aktualnym stanie egzekucji orzeczonego przypadku, a to z kolei prowadzi do sytuacji, że informacji takich nie ma w aktach sprawy, a monity o przesłanie informacji przez urzędy nie przynoszą rezultatów. Należy postulować, aby urzędy skarbowe zostały zobligowane do realizacji zobowiązania wynikającego z zapisów Kodeksu karnego wykonawczego do informowania sądu o prowadzonej przez nie egzekucji przypadku korzyści majątkowej lub jej równowartości (inne zredagowanie art. 11 § 5 k.k.w.). Obowiązek informacyjny powinien zostać ukształtowany w taki sposób, aby sąd miał pełną wiedzę na temat aktualnego stanu egzekucji przypadku, a zatem za niewystarczające uznać należy takie ujęcie przepisów, które obligowałyby urzędy skarbowe jedynie do przesłania informacji o całkowitej egzekucji tego środka karnego.

De lege ferenda należy rozważyć wprowadzenie możliwości rozłożenia objętej orzeczeniem przypadku równowartości korzyści majątkowej na okres dłuższy niż rok. Zmiana taka mogłaby wpłynąć na zwiększenie skuteczności odzyskiwania środków pieniężnych — szczególnie w przypadku skazań, w których sprawca odniósł korzyść znacznej wartości. Do rozważenia pozostaje sposób określenia wysokości korzyści majątkowej, która mogłaby zostać rozłożona na dłuższy czas oznaczony (wszystkie czy tylko takie, które np. nosić będą charakter mienia znacznej wartości, ewentualnie inne oznaczenie kwotowe), jak również określenie długości okresu, na który należność Skarbu Państwa mogłaby zostać rozłożona.

Wydaje się również właściwe jednoznaczne określenie w przepisach organu, który władny będzie rozstrzygać w przedmiocie rozłożenia na raty kwoty pieniężnej stanowiącej równowartość orzeczonego przypadku. Zgodnie z rozstrzygnięciem Sądu Najwyższego powinien nim być

nia mieniem. Zabezpieczenie majątkowe ma przede wszystkim zagwarantować realizację rozstrzygnięcia co do odpowiedzialności karnej, choć zabezpieczenie roszczeń cywilnych służy wykonaniu orzeczenia co do powództwa cywilnego lub obowiązku naprawienia szkody. Jego znaczenie związane jest zatem już z postępowaniem wykonawczym, stąd należy uznać, że chroni ono interes Skarbu Państwa oraz osób pokrzywdzonych przestępstwem” — J. Misztal-Konecka, *Zabezpieczenie majątkowe w postępowaniu karnym na składnikach majątku wspólnego małżonków*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 10.

sąd, który wydał wyrok w pierwszej instancji, jako właściwy do podjęcia decyzji w tym zakresie. Taka zmiana wykluczyłaby zauważalną — błędną — praktykę w tym zakresie i dodatkowo pozwoliłaby na szerszą kontrolę sądu nad toczącym się postępowaniem egzekucyjnym.

Pod dyskusję warto poddać możliwość wprowadzenia do przepisów kodeksowych zamiany obowiązku uiszczenia przez skazanego na rzecz Skarbu Państwa równowartości korzyści objętej przypadkiem na odbycie zastępczej kary pozbawienia wolności, jak ma to miejsce w przypadku braku spłaty orzeczonej kwoty grzywny. Oczywiście taka propozycja może wzbudzić kontrowersje, jako że tego rodzaju zamiana mogłaby zostać odebrana jako „więzienie za długi” (traktując ustaloną w postępowaniu karnym podlegającą przypadkowi korzyść majątkową jako swoistą formę długu skazanego wobec Skarbu Państwa). Jednakże takie rozwiązanie stanowiłoby z jednej strony możliwość realizacji wyroku w zakresie przypadku korzyści w sytuacji, gdy skazany nie jest w stanie ustalonej prawomocnym orzeczeniem kwoty wpłacić, z drugiej zaś miałoby znaczenie ogólnoprewencyjne, gdyż byłby to czytelny sygnał, że nie można bezkarnie (*de lege lata* — w przypadku braku możliwości wyegzekwowania orzeczonych kwot — postępowanie wykonawcze zostaje umorzone) nie realizować wyroku sądu. Można wyobrazić sobie także inne, znacznie mniej kontrowersyjne działania, za pomocą których można by uzyskać ten sam skutek (np. praca społecznie użyteczna).

Istotne wydaje się też wprowadzenie ram czasowych dla prowadzonego postępowania egzekucyjnego. Takie rozwiązanie, w połączeniu z postulatem możliwości zamiany środka karnego przypadku na zastępczą karę pozbawienia wolności, mogłoby doprowadzić do skrócenia okresu jego prowadzenia w przypadku braku możliwości skutecznej egzekucji wyroku przez urząd skarbowy.